

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки і психології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

Рівні розвитку соціально-емоційних та вольових здібностей дітей
дошкільного віку.

Поллогі (Гайдош) Ніколетта Золтанівна

студентка 4-го курсу

спеціальність 6.010101 „Дошкільна освіта ”

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 2015 р.

Науковий керівник:

Бергхауер- Олас Е. Л.

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2016 року

Протокол № _____

Завідувач кафедри педагогіки і психології:

к.п.н. Маргітич К.Є.

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки і психології

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему: Рівні розвитку соціально-емоційних та вольових здібностей дітей дошкільного віку.

Виконала: студентка IV-го курсу,
напряму підготовки (спеціальності)
6.010101 Дошкільна освіта
Поллогі (Гайдош) Н.З.

Керівник: Бергхауер- Олас Е. Л.
Рецензент:

Берегово – 2016 р.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

Pallagi (Gajdos) Nikoletta

A szociális- érzelmi-akarati képességek fejlettségi szintjei óvodáskorban

Szakedolgozat

Témavezető:

Berghauer- Olasz Emőke

Recenzens:

Beregszász – 2016

TARTALOM

BEVEZETÉS.....	5
1. Az óvodáskorú gyerekek általános jellemzői	8
1. 1. Testi sajátosságok óvodáskorban.....	9
1. 2. A megismerő folyamatok fejlődése.....	10
1. 3. Gondolkodás.....	14
1. 4. A beszéd fejlődése.....	16
1. 5. Szociális tanulás	18
2. Az óvodáskorú gyermek szociális- érzelmi- akarati képességei	20
2. 1. A társas kapcsolatok dinamikája	20
2. 2. Az óvodáskorú gyerekek érzelmi életének jellemzői.....	24
2. 3. Akarati fejlődés óvodáskorban	28
3. Az óvodáskorú gyerekek szociális, érzelmi, akarati képességeinek fejlettségi szintjei.....	32
3.1. A fejlődés mérésének módjai	32
3.2. A vizsgálat eredménye	37
4. Játékos projekt. Módszertani tervezet az átlagostól elérő képességszint felismeréséhez és fejlesztéséhez.....	47
ÖSSZEFOGLALÁS	66
FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE	
Táblázatok jegyzéke	
Ábrák jegyzéke	
Mellékletek	
Rezümé	

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1. Загальна характеристика дітей дошкільного віку	8
1. 1. Фізичні властивості дітей дошкільного віку	9
1. 2. Розвиток впізнавальних процесів	10
1. 3. Мислення.....	14
1. 4. Розвиток мови.....	16
1. 5. Соціальне навчання.....	18
2. Дослідження рівня розвитку соціальних, емоційних та вольових здібностей у дошкільному віці	20
2. 1. Динаміка суспільних стосунків.....	20
2. 2. Характеристика емоційного життя дітей дошкільного віку	24
2. 3. Вольових здібностей у дошкільному віці	28
3. Рівні розвитку соціально-емоційних та вольових здібностей дітей дошкільного віку.	32
3.1. Способи вимірювання прогресу.....	32
3.2. Результати досліджень.....	37
4. Гральний проект. Методичний план розпізнання і розвитку рівня здібності, що відрізняється від загального рівня здібності в дітей.....	47
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
Список таблиць	
Список ілюстрацій	
ДОДАТКИ	
Резюме	

Bevezetés

Pszichológiai értelemben véve a fejlődés egy olyan folyamat, amely változást hordoz magában, s ennek eredményeképpen az ember valamilyen területen magasabb szintre jut. „A születéstől a serdülésig tartó fejlődésmenetnek minden hónapja, minden hete, kezdetben szinte minden napja változást hoz”- fogalmaz Mérei Ferenc.

Az óvodáskorú gyerekek szociális- érzelmi- akarati képességei című munka arra hivatott, hogy bemutassa és összegezze a 3-6 éves korú gyerekek társas kapcsolataira jellemző változásokat, az érzelmi és az akarati képességek formálódását, illetve a fejlődés folyamatának menetét a szakirodalmi források és óvodáskorúak körében végzett felmérés tükrében.

A szakdolgozat főként Cole, M.- Cole, S. R. : *Fejlesztélektan*, Berghauer- Olasz Emőke: *Fejlesztélektan I.*, Balogh Éva: *Fejlesztélektan*, Stöckert Károlyné: *A gyermekkép fogalma és értelmezése*, W. Mikó Magdolna: *Gyermek az óvodáskor végén*, Mérei Ferenc- V. Binét Ágnes: *Gyermeklélektan*, Keményné Dr. Pálffy Katalin: *Bevezetés a pszichológiába* című munkáin alapszik. A felmérésben pedig Kelemen Lajos *Képességmérés az óvodában* és Gonda Judit játékos óvodai projekteket bemutató munkája volt segítségünkre.

A munka négy fejezetre épül, melyek közül az első rész az óvodáskorú gyerekek jellemzőinek összefoglalására törekszik. Itt kerül bemutatásra a gondolkodás és a beszéd képességének fejlődése óvodáskorban, a megismerő folyamatok formálódása, a testi átalakulás menete, továbbá a szociális tanulás formái, amelyek az egyén társadalmi jellegének, szociális képességeinek, készségeinek a kialakulásában játszanak kiemelkedő szerepet.

A második fejezetben annak a változásnak a bemutatására tettünk kísérletet, amely 3-6 éves korban jellemzően végbemegy a gyerekek szociális, érzelmi és akarati életén belül.

A fejezet első része a gyerekek társas kapcsolatainak alakulásával foglalkozik, bemutatva a gyermeki énkép változásait, a személyiségfejlődés menetét, illetve azoknak a szociális készségek kialakulásának, elsajátításának folyamatát, amelyek megléte mintegy elősegíti a különböző közösségekbe való beilleszkedést, hiányuk esetében viszont magatartászavar jelentkezhet, amely meggátolja a gyermek harmonikus fejlődését.

A második fejezetrész az óvodáskorúak érzelmi életének alakulásával foglalkozik, bemutatja, hogy a gyorsan és a szélsőséges irányba változó érzelmeket hogyan váltja fel az akaratlagos szabályozás képességének kialakulása és az emóciók feletti uralom fokozódása, valamint a magasabbrendű érzelmek különválása.

A második fejezet utolsó részében pedig az akarati élet fejlődésének folyamatát kíséreljük meg bemutatni, ami a célkitűzés megjelenésében, a cél melletti kitartásban, valamint a szabály-, a feladattudat, az állhatatosság, és az önuralom fejlődésében érhető tetten.

A munka harmadik fejezetében az óvodáskorúak körében végzett fejlettségi szint meghatározására irányuló vizsgálat eredményeit analizáltuk, célunk volt megválaszolni és a gyakorlatban is feltérképezni, hogy milyen változáson mennek keresztül a gyerekek szociális, érzelmi és akarati képességei.

A felmérés keretében elemzés alá vetettük az óvodások énképének és a társas kapcsolatokban megnyilvánuló szerepvállalásának milyenségét, az akarati képességek alakulását és a gyerekek érzelmi-hangulati jellemzőit.

A vizsgálatot egy kárpátaljai magyar óvodában végeztük a megfigyelés, valamint a gyerekekkel, az óvodapedagógusokkal és a szülőkkel való kötetlen beszélgetés módszerét alkalmazva, a kisóvodásokat az óvodába való szokatás időszakától, nagycsoportossá válásukig kísértük figyelemmel, a róluk összegyűjtött információkat anamnézisben és kérdőívben rögzítettük, majd elemeztük a változásokat, összesített táblázatokban jelöltük azt a fejlettségi szintet, melyet a gyermek óvodába iratásakor mértünk és összehasonlítottuk a két évvel később mért mutatókkal.

Munkánk során tehát arra vállalkoztunk, hogy összefoglaljuk a szakirodalom és a gyakorlatban végzett vizsgálat tükrében, hogyan változnak a gyerekek szociális, érzelmi és akarati képességei óvodáskorban (3-6 év).

A szakirodalmi feldolgozásból és a vizsgálatból tehát legvilágosabban az rajzolódik ki, hogy óvodáskor végéhez érve az új értékek, normák elsajátítása mellett kialakul a gyerekek szabály- és feladattudata, képesek lesznek érzelmeik akaratlagos szabályozására, kezdetleges baráti kapcsolatok kialakítására, mindezek pedig lehetővé teszik a személyiségfejlődés és a társadalomba való beilleszkedés eredményességét.

Az utolsó fejezetben a fejlesztés módszereit és lehetőségeit is megkíséreltük bemutatni, egy témahétre épülő módszertani tervezet keretein belül próbáltuk összefoglalni a fejlettségi szint meghatározásának színtereit, azokat az állomásokat, ahol tetten érhetőek a fejlődésbeli lemaradások, vagy többletképességek, majd vázoltuk az átlagostól eltérő készség- és képességszint fejlesztésének lehetőségeit.

A játékos projekt megvalósításának előnyeit, tapasztalatait a munka végén összesítettük.

Mindezek bemutatását és összefoglalását azért tartjuk fontosnak, mert a gyerekek fejlődési folyamatában előfordulhatnak bizonyos eltérések, amelyeket legtöbb esetben a negatív társas kapcsolatok, elhanyagoltság, mellőzöttség, az érzelmi és akarati élet zavarai, túlkorlátozó, vagy túlságosan ambiciózus nevelési minták okozhatnak. Időben való észrevételük a fent említett problémák megelőzése érdekében előirányozza a fejlesztés, felzárkóztatás igényét, lehetőségét.

Célunk felhívni a figyelmet arra, hogy egyéni foglalkoztatással, differenciált bánásmóddal, speciális fejlesztéssel, megfelelő nevelési módszerek alkalmazásával elősegíthető a felzárkóztatás.

1. Az óvodáskorú gyerekek általános jellemzői

A kisgyermekkorot követő életkori szakasz az óvodáskor, melybe a 3-6 év közötti gyerekek sorolandók. (Berghauer-Olasz, 2013, 100.)

A tárgyalt periódusban az óvodáskorú gyerekek minden tekintetben fejlődésen mennek keresztül, amely egy olyan változási folyamatnak is tekinthető, mely két együttesen működő tényezőtől, a biológiai éréstől és a szociális tanulástól függ. (Stöckert, 2004, 6.) Előbbit a szervezet a tanulás belső feltételeinek megteremtőjeként, utóbbit pedig a környezettel való találkozás hozadékaként aposztrofálhatjuk, amelynek két formája lehetséges: önkéntelen és szándékos tanulás. Ezek közül az első jellemzi leginkább az óvodáskorú gyermekek megismerési formáját, a szándékos tanulás tipikus megnyilvánulása inkább iskoláskorra datálható. (Stöckert, 2004, 7.)

A változás tetten érhető például a gondolkodás és a beszéd fejlődésében, hiszen ebben a periódusban a kisóvodás érdeklődése mindinkább a világ megismerése felé irányul, egyre inkább törekszik az ok-okozati összefüggések megértésére. (Balogh, 2005, 103.)

Fejlődésen mennek keresztül továbbá a megismerő folyamatok, testi változás figyelhető meg az óvodáskor kezdeti szakaszától az iskoláskor eléréséig, a tárgyalt életszakaszban jelennek meg a magasabbrendű érzelmek, fejlődnek az óvodáskori társas kapcsolatok és változás következik be a gyerekek viselkedésbeli megnyilvánulásaiban is.

Munkánk ezen része arra próbál kísérletet tenni, hogy bemutassa és összefoglalja az óvodáskorú gyerekeknél megfigyelhető fejlődésbeli változásokat.

1.1. Testi sajátosságok óvodáskorban

Az óvodáskor első szakaszában a gyerekek anatómiai alkatát tekintve, a kisgyermeki, gömbölyded formák a jellemzőek, óvodáskor végén viszont már a nyúlánk, kecses alkat dominál, ekkorra ugyanis a végtagok megnyúlnak, egyre izmosabbá válnak. (Mönks- Knoers, 1998, 147.) A változás legszembetűnőbb jele, hogy: *„a fej, a törzs és a végtagok mérete arányosabbá válik.”* (Stöckert, 2004, 9.) Emellett *„a váll szélesebb lesz a medencénél, így megszűnik a test hengeres formája.”* (Berghauer-Olasz, 2013, 100.)

Az izomzat fejlődése révén óvodáskor végére a gyerekek általában már képesek az összerendezettebb, finomabb mozgások elvégzésére is. (Mönks- Knoers, 1998, 147.)

Az arckoponya alsó és felső része is intenzív fejlődésen megy keresztül, melynek következtében eltűnik a *„baba-arc”*, 5-5 és fél éves korban pedig kezdetét veszi a fogváltás, ami a tejfogak fokozatos kilazulását, kihullását és a maradandó fogak kinövését foglalja magába. (Balogh, 2005, 105.)

Az óvodáskorú gyermek fő jellemzői közé tartozik a fokozott mozgásigény. A játéknak és a gyakorlásnak köszönhetően a mozgásformák folyamatosan gazdagodnak, óvodáskor végére pedig a mozgás a gyermek által már akaratilag is befolyásoltta válik, egyre ügyesebb, kitartóbb lesz, mozgását pedig az összerendezettebbség jellemzi. (Stöckert, 2004, 11.)

A mozgásfejlődésnek azonban zavarai is lehetnek, amely a frusztrációval, a túlzottan aktív irányítással és a szabad mozgásigény kielégítésének akadályozásával magyarázható. Sőt, a frusztráció lehetséges következménye lehet az agresszió, ami regressziót, vagyis egy korábbi fejlettségi szintre való visszaesést eredményez. Ennek elkerülése végett hangsúlyosabb szerep kell, hogy jusson az önkéntes kezdeményezésnek a szervezett és irányított mozgásgyakorlatok végeztetése helyett. (Stöckert, 2004, 11.)

1.2. A megismerő folyamatok fejlődése

A megismerő folyamatok közé a szakirodalom többek között az érzékelést, az észlelést sorolja, valamint a figyelmet és a tanulást, melyek önmagunk és a környező valóság legpontosabb megismerésében vannak segítségünkre.

Érzékelés és észlelés

„Az óvodások fokról-fokra egyre kitartóbbá, állhatatosabbá válnak a tevékenységeik végzése során. Szándékos figyelmük, emlékezetük, megfigyelésük egyre magasabb szintre jut, melyek a későbbi iskolai életnek is előfeltételei.”- írja Berghauer-Olasz Emőke a pszichikus folyamatok fejlődése kapcsán. (Berghauer-Olasz, 2013, 101.)

A megismerés alapja a pszichikus folyamatok közül elsősorban az érzékelés és az észlelés, melyek az érzékszervek útján történő közvetlen tapasztalatszerzést foglalják magukba. (Stöckert, 2004, 16.)

A tapasztalatszerzés egyik legfőbb formája óvodáskorban a látás, amit kezdetben „... a globális látásmód, vagyis a strukturáltan egészsleges felfogás jellemez.”. (Balogh, 2005, 113.) Ez úgy definiálható, mint „... a dolgok, tárgyak, események „szerkezeti felépítését”mellőző látásmód”, 6-7 éves korra viszont már eljutnak a helyes alaklátásig.

(Stöckert, 2004, 16.)

Ebben az életszakaszban a megfigyelés is változáson megy keresztül, hiszen kezdetben az érzelmi, majd az értelmi szinkretizmus dominanciája érvényesül. (Balogh, 2005, 113.) Vagyis kezdetben a kisóvodás azt a részletet emeli ki és figyeli meg, ami őt érzelmileg megragadta. (Tordáné Hajabács, 2010, 20.) Később viszont a megfigyelés célirányosabbá, tudatosabbá, tervszerűbbé válik. (Berghauer-Olasz, 2013, 102.)

A forma észlelése is az előbbihez hasonlóan fejlődik. (Balogh, 2005, 114.) Ez főként abban mutatkozik meg, hogy míg kezdetben csak egy kritérium alapján hasonlítanak össze tárgyakat, addig 5-6 éves kor környékén már egyidejűleg képesek lesznek a tárgyak szín, alak és nagyság szerinti osztályozására. (Balogh, 2005, 114.)

A legintenzívebben a térérzékelés fejlődik óvodáskorban, a leghalványabb fejlődési szakaszon pedig az idő észlelése megy keresztül. (Balogh, 2005, 114-115.)

Az idő észlelésének kezdeti szakaszában az a megfigyelhető, hogy a kisóvodás eleinte csak a most fogalmával van tisztában. (Berghauer-Olasz, 2013, 102.) Az elmúlt eseményeket pedig valamilyen élményszituációhoz kötve tudja csak felidézni, például: „*Akkor volt születnapom, amikor az új nadrágom volt rajtam*”.

Azonban az események összemosódása is megfigyelhető abban az esetben, ha nem tudja a gyermek valamilyen élményhez kapcsolni az adott szituációt. (Stöckert, 2004, 17.)

Óvodáskor végére viszont az időészlelésnek el kell jutnia arra a szintre, melynek köszönhetően a gyerekek magabiztosan meg tudják különböztetni a napszakokat, az évszakokat, valamint a hét napjait és a hónapokat. (Balogh, 2005, 115.)

Figyelem

„Óvodáskorban a gyermekek figyelme leginkább önkéntelen jellegű.” (Stöckert, 2004, 17.) Ami azt jelenti, hogy a kisóvodás életkori sajátosságából adódóan arra figyel oda, ami őt érzelmileg valamiért megragadta. (Daróczi- Kovács- Krajcsovsky, 1994, 45.)

Ezt az önkéntelen és érzelmi alapokon nyugvó jelleget kell felhasználnia az óvodapedagógusnak és kellő motiváció segítségével, „hangulati megalapozással” irányítani a gyermek figyelmét. A figyelem fluktuálását, azaz elvándorlását azonban egy tevékenységen belül többször is meg kell akadályozni, tehát újabb és újabb „kedvcsinálásra” van szükség a figyelem fenntartása céljából. (Berghauer-Olasz, 2013, 102.)

Az önkéntelen figyelem később szándékosá alakul, ennek viszont az a feltétele, ha a gyermek „felismeri a tárgy érdekességét és intellektualizálja azt.” (Balogh, 2005, 112.)

Emlékezet

Emlékezésen általánosságban véve a múltban megtörtént, illetve az átélt események felidézését értjük. (Oláh, 2006, 225.) Az emlékezetnek három szakaszát különböztetjük meg, melyek a következők: kódolás, vagyis az információ elhelyezése a memóriában, tárolás, és előhívás, vagyis az információ, esemény felidézése. (Atkinson, 2005, 295.)

Az óvodáskor első felében a gyerekeknél a figyelemhez hasonlóan az önkéntelen, vagy spontán emlékezet uralkodik. (Tordáné Hajabács, 2010, 21.) Ez azoknak az emlékképeknek az önkéntelen bevésését jelenti, amelyek érzelmileg valamiért megragadták a kisóvodást. (Berghauer-Olasz, 2013, 103.)

Később uralkodóvá válik a vizuális emlékezet, ami nagyszámú és részletességű képi felidézés kompetenciáját hordozza magában. (Stöckert, 2004, 18.)

1. táblázat

Emlékezés különböző ingerekre

	Felidezés %- ban	%- ban kifejezve
inger minősége	azonnal	3 nap múlva
auditív	71 %	10 %
vizuális	72 %	20 %
audiovizuális	80 %	65%

(Balogh Éva nyomán, 2005, 116.)

„5-6 éves kortól jelenik meg az akaratlagos, szándékos bevésés.” (Balogh, 2005, 117.)

Ez esetben a szándékosság abban mutatkozik meg, hogy ekkor már tudatosan koncentrálnak a gyermek és akaratlagosan próbál megjegyezni dolgokat. Ennek színvonalát emeli a logikus emlékezet fejlődése, amikor értelmezi, csoportosítja a megjegyzendő dolgokat. (Berghauer-Olasz, 2013, 103.)

Az óvodapedagógusnak nagy szerepe van a gyermek emlékezetének fejlődésében, hiszen a teljesítmény növekedését segítheti, ha a gyermek érzelmei ebben számottevő funkciót látnak el, jó példa lehet erre a mesehallgatás, vagy minél több érzékszerv bekapcsolása, illetve az aktivitáshoz kötött emlékezetbe vésés, a ritmikus mozgáshoz köthető mondókák, versek mind-mind fontos szerepet játszanak az emlékezet fejlődésében. (Balogh, 2005, 117.)

Tanulás

Tanulásnak minősíthető minden olyan teljesítmény-, viselkedésbeli vagy tudásbeli változás, amely gyakorlás révén keletkezik. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 90.) Emellett a tanulás fogalma olyan folyamatként is definiálható, melynek révén tapasztalatokra tehetünk szert, s ezáltal a magatartás megváltoztatására is képesek lehetünk. (Oláh, 2006, 163.)

Stöckert Károlyné pedig a következőképpen értelmezi a tanulás folyamatát: „... *tágabb értelemben (a tanulás) minden olyan megismerési folyamatot és cselekvést magában foglal, amely elősegíti a személy fejlődését.*” (Stöckert, 2004, 19.)

A szerző a szakirodalomra hivatkozva a látens, vagyis a nem tudatos tanulást említi, mint óvodáskorra jellemző kompetenciát, hiszen ebben az időszakban a „... *mint pszichikus funkció, nem tekinthető önállóan.*” Tehát egyéni formában nem létezik, szoros összeköttetésben van a játékkal, a megismerési funkciók közül pedig csak 7-8 éves korban válik külön jellemző tevékenységformává, hiszen „*Ekkor létrejönnek a már konkrét fogalmakkal működő következő értelmi fejlődési szakasz feltételei.*” (Stöckert, 2004, 19.)

Képzelet

„*Valójában a gyermek képzeletéről akkor beszélünk, amikor megtörténik a valóság képi megjelenítése a tudatban, amikor képessé válik ezekkel „belső tevékenységeket” végezni. A képzeleti tevékenység úgy jön létre, hogy a korábban összegyűjtött tapasztalatokat, élményeket, melyeket emlékezetünkben őrzünk, az agy sajátos módon újrarendezi. A valóság egyedi feldolgozását jelenti mindez.*” –írja Berghauer- Olasz Emőke. (Berghauer-Olasz, 2013, 103.)

Az óvodáskorra a produktív képzeleti működés a jellemző, ez szabadon szárnyaló, a realitásnak sokszor ellentmondó viselkedési megnyilvánulásokat eredményez. 6-7 éves korra viszont már a reprodukív képzelet túlsúlya figyelhető meg, amely már a külső környezetben észlelt dolgokat mintegy újra létrehozza. (Stöckert, 2004, 24.)

1.3.Gondolkodás

A gondolkodás „... a legmagasabb rendű megismerési folyamat.” (Balogh, 2005, 120.) Viszont a többi pszichikus folyamat nélkül, önmagában nem vizsgálható, hiszen azokkal egyidejű fejlődés jellemző rá. (Oláh, 2006, 296.)

Az értelmi fejlődés megállapítása során két szemléletmódot különít el a szakirodalom, melyek közvetítői L. Sz. Vigotszkij és Jean Piaget.

A következő táblázat az ő nézeteiket állítja szembe.

2. táblázat

Az értelmi fejlődés szakaszai

<i>L. Sz. Vigotszkij és a szovjet iskola</i>	<i>J. Piaget és követői</i>	
szakaszok	életkor	szakaszok
cselekvő-szemléletes gondolkodás	0-2 év	szenzomotoros intelligencia
szemléletes-képszerű gondolkodás	2-7 év	művelet előtti szakasz
nyelvi-fogalmi gondolkodás	7-12 év	konkrét műveleti szakasz
	12 év	formális műveleti szakasz

(Balogh Éva nyomán, 2005, 120.)

Óvodáskorra a cselekvő-szemléletes gondolkodás a jellemző. (Balogh, 2005, 120.)

Az értelmi fejlődés e szakaszának legfőbb sajátossága, hogy a gyermek „... csak azt a problémahelyzetet érti meg, ami cselekvéshez és szemlélethez kötött.” Erre a legjobb bizonyíték a következő példa: „a nagyobb, zöld hordó belefér a kisebb, kék hordóba? Ez csak akkor derül ki számára, ha gyakorlatban kipróbálja, tehát cselekszik, mindeközben figyel és szemlél.” (Berghauer-Olasz, 2013, 105.)

Az óvodás a fent tárgyalt cselekvő-szemléletes gondolkodástól fokozatosan jut el a szemléletes- képszerű gondolkodás szintjére. (Berghauer-Olasz, 2013, 105.) Ezen a szinten „a problémahelyzetet csak szemlélet útján tudja elképzelni és megoldani.” (Balogh, 2005, 121.)

A gyakorlatban, fenti példánkhoz visszatérve, a szemléletes- képszerű gondolkodás kialakulása abban nyilvánul meg, hogy az óvodás gyerek ránézésre, anélkül meg tudja állapítani, melyik a kisebb-nagyobb hordó, hogy azt kipróbálta volna. (Berghauer-Olasz, 2013, 105.) Vagyis a gondolkodási műveleteket ekkor az óvodás már fejben végzi. (Balogh, 2005, 121.)

A következő gondolkodási műveletek már magának a gondolkodásnak az alapfeltételei:

- *Analízis- szintézis:* Óvodáskorra leginkább a dolgok komplex egészében való megfigyelése a jellemző, viszont a helyes gondolkodás szempontjából fontos az ingerfelbontás is.
- *Összehasonlítás:* A dolgok közötti különbségek és hasonlóságok meglátása egyaránt fontos az adekvát gondolkodás szempontjából.
- *Általánosítás-konkretizálás:* Az előbbi alapja a tárgyak, személyek lényeges tulajdonságainak meglátása, utóbbié pedig a konkrét dolog kiemelésének a képessége az általánosból. (Berghauer-Olasz, 2013, 105-106.)

Piaget szerint 4-6 éves korban az egocentrikus gondolkodás dominál a gyerekeknél, vagyis a saját szemszögükből látják a világot és egyszerre csak egy szempontot képesek figyelembe venni. (Cole- Cole, 1997, 339.)

A gyermeki gondolkodás jellegzetességei közé sorolta az animizmust, az artificializmust, a finalizmust és a gyermeki realizmust. (Oláh, 2006, 623.)

Az animizmus a tárgyak, jelenségek lélekkel való felruházása. (Oláh, 2006, 623.) A megszemélyesítésnek viszont különböző folyamatai vannak, az óvodáskorúak eleinte minden tárgyat tudattal ruháznak fel, később már csak a mozgó jelenségekhez, a harmadik fejlődési szakaszban pedig a saját mozgással rendelkező elemekhez, például égitestekhez társítanak lelket. (Vajda, 1999, 121.)

A gyermeki gondolkodás másik sajátossága a finalizmus, vagyis célokság, mely során a gyerekek a folyamatok céljait okként aposztrofálják. Például: „*azért lesznek a tócsák az ovi udvarán, hogy gumicsizmában belemehessünk az uzsonna után.*”(Oláh, 2006, 623.)

Az artificializmus pedig az a jelenség, mely során a gyerekek mindent emberi alkotásként, szándékos cselekvés produktumaként értelmeznek. (Vajda, 1999, 121.) Példának okáért: „*a szivárványt könnyen lepergő festékekkel festették az égre*”. (Oláh, 2006, 623.)

1.4.A beszéd fejlődése

Michael Cole és Sheila R. Cole *Fejlődéslélektan* című munkájában a nyelv funkcióját a kisóvodás szemszögéből a világról való tapasztalatszerzés új módjaként definiálja. (M. Cole- S, R. Cole, 1997, 290.)

Óvodáskorra leginkább a szituatív beszéd a jellemző, ami abban nyilvánul meg, hogy a beszéd tartalma közvetlen élményszituációkhoz kötött, tehát amiről a gyerek beszél, azt csak az értheti meg, aki részese volt ugyanannak az élménynek. (Balogh, 2005, 128.)

A szituatív beszéd később fokozatosan kontextusossá fejlődik, mely abban nyilvánul meg, hogy a „*beszéd értelmét a szövegösszefüggés adja. A kontextusos beszéd háttérében az emlékezés, a képzelet fejlődése és fejlettsége, a tapasztalatok nyomán kialakult empátiás készség és a gondolkodás fejlődése (...) áll.*” (Balogh, 2005, 128.)

A beszédfejlődés során azonban zavarok is jelentkezhetnek, ilyen fejlődési rendellenesség lehet például a késői beszédfejlődés, a kiejtés, valamint a beszédritmus zavarai (pöszesség, dadogás), illetve a leegyszerűsödött nyelvtani szerkesztés a beszédben. (Berghauer-Olasz, 2013, 106.)

A késői beszédfejlődés okai lehetnek a környezeti ártalmak, a frusztrált közlési vágy. A kiejtés, beszédritmus zavarai mozgásszervi fejletlenségre, környezeti, vagy pszichés ártalmakra vezethetők vissza, a leegyszerűsödött nyelvtani szerkesztés pedig kedvezőtlen szociális, családi háttér, gondolkodás elmaradottsága miatt alakulhat ki. Mindezek függvényében a problémák lokalizálásánál érdemes szakemberhez fordulni. (Berghauer-Olasz, 2013, 107.)

A nyelvvelsajátítás végpontja ugyan nem határozható meg, azonban a szintaxis, vagyis a nyelvtan használata mintegy 7 éves kor után már nem változik. (Oláh, 2006, 279.)

Megfelelő beszédfejlettségi mutatók esetében a gyermek aktív és passzív szókinccse folyamatos bővülést mutat, a három és fél éves gyermek mintegy 1250 szót ismer és hozzávetőlegesen 50 újat sajátít el havonta. (Eimon, 2002, 37.)

Óvodáskor végére a gyerekek szókincse akár 2500 szavasra is bővíthet. (Balogh, 2005, 128.)

3. táblázat

A gyermeki szókincs nagysága

Szerző	3 éves	4 éves	5 éves	6 éves
Bakonyi Hugó (1918) (20 hazai és külföldi szerző összesített adatainak alsó és felső határát jelöli)	150-1000	250-1200	300-1400	500-1700
W. Stern (1921)	1000-1100	1600-	2200	
K. Bühler (1934)	600-2500			
D. B. Elkonyin (1964)	1200-1500			
E. H. Lenneberg (1966) (10 gyerek átlaga)	450-850	1200	1500	2600

(Balogh Éva nyomán, 2005, 128.)

Iskoláskorra megszűnik az egocentrikus beszéd és a kommunikáció a másokkal való érintkezés eszköze lesz, tehát szocializálódik a gyerekek nyelvhasználata. (Tordáné Hajabács, 2010, 20.)

1.5. Szociális tanulás

A szociális tanulás az egyén társadalmi jellegének, szociális képességeinek, készségeinek a kialakulásában játszik fontos szerepet. Az elmélet kidolgozója Bandura (1977), aki szerint viselkedésünk nagy része mások magatartásának megfigyeléséből fakad. Ezek általában valós személyek és szimbolikus modellek. (Mönks- Knoers, 1998, 109.)

A szociális tanulás első formája az utánzás, amely a gyermeki személyiségfejlődés egyik fontos eszköze. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 106.)

A csecsemő hét-nyolc hónapos korában utánoz először különböző mozdulatokat, gesztusokat. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 106.)

Másfél-két éves kor környékén már megfigyelhető a helyzethez alkalmazkodó mintakövetés állandó jelenléte a gyerekeknél. (Mérei- V. Binét, 1993, 126.) Ez már a késleltetett utánzás képességének kialakulását foglalja magába, ami azt jelenti, hogy órák és napok múlva is a kialakult emlékképek alapján visszaemlékszik és felidézi a látott mozdulatokat, gesztusokat. (Berghauer-Olasz, 2013, 91.)

A „*másnak lenni*” érzésének jelenléte a gyerekek játéktevékenységében is megfigyelhető, ebben az esetben viszont kettős tudatállapot, vagyis realitás és fikció kettőssége figyelhető meg. (Mérei- V. Binét, 1993, 127.)

Az utánzás tehát a beleélés, vagyis az empátia talaján fejlődik, ez mintegy eszköze mások megértésének. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 106.) Vagyis, az óvodáskorúak a kíváncsiságuk kielégítése céljából akaratlanul is mímelik környezetük cselekedeteit. (Mérei- V. Binét, 1993, 127.)

A szociális tanulás másik formája a modellkövetés, mely során az egyén tudatosan, vagy tudattalanul megpróbálja imitálni mások cselekedeteit. (Mönks- Knoers, 1998, 107.)

Az utánzás és a modellkövetés közötti különbség abban rejlik, hogy míg előbbi esetben az individuuum nem tudatosan választ mintát, sőt akár mindenkit utánoz, a későbbiekben már a tudatos modellkövető viselkedés lesz a megfigyelhető. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 107.)

Mönks kétféle modell típust említ munkájában:

- „*Személyes modell*”: a viselkedési értékek, tulajdonságok miatti utánzás.
- „*Pozicionális modell*”: a siker, pozíció miatti utánzás. (Mönks- Knoers, 1998, 108.)

Bandura óvodáskorú gyerekek körében végzett kísérletéből kiderült, hogy akik szeretetteljes kapcsolatban álltak a felnőttel, ahhoz hasonlóan hajtották végre a kívánt feladatot, a másik csoportba tartozókkal ellentétben, hiszen ők közömbösen kezelték a felnőtt feladatmegoldási módját. (Berghauer-Olasz, 2013, 92.)

Tehát az utánzás egyik indítéka a szeretet, másik forrása pedig az empatikus utánzás, mely során előbb érzelmi azonosulás figyelhető meg a mintaadóval, átélve így annak megjutalmazásából származó örömet. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 108.)

A modellé válás folyamatában kiemelkedő szerepet játszik az ún. szerepirigység, amely a gyermek felnőtté válási törekvéséből fakad. A másik ilyen tényező a szociális hatalom, vagy presztízs, családok esetében ezt általában az apa képviseli. Mindezek mellett a büntetés elkerülése is fontos alapköve a modellválasztásnak. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 108- 109.)

A modellkövetés magasabb szintű formája az identifikáció. Ami alatt a kiválasztott személlyel való azonosulást értjük. (Mérei- V. Binét, 1993, 72.)

Az azonosulás során a gyerekek egyre összetettebb viselkedésegységeket sajátítanak el. (Vajda, 1999, 111.)

A gyermek „*bensőleg*” idomul a modellhez, spontán módon átveszi annak viselkedését és tulajdonságait. A mintaadó személy általában a szeretett szülő, vagy olyasvalaki, akihez szoros érzelmi kötelék fűzi. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 109.)

Az azonosulás lehetővé teszi az önkontroll kialakulását, amely az egyén társadalmi szabályrendszerbe való beilleszkedésének fontos alapkövetelménye, hiszen a gyerekek képesek lesznek az elvárásoknak megfelelően viselkedni és vágyaikat korlátozni a lemondás gyötrelmének átélése nélkül. (Berghauer-Olasz, 2013, 95.)

Fejlődési zavarokat okozhat, ha a gyermekben nem alakul ki az „*olyan szeretnék lenni, mint ő*” érzése, vagy ha túl gyakran cserélődnek a gyermek életében fontos szerepet játszó személyek, illetve, ha a társadalom normáival ellentétes viselkedési mintát közvetítő személyekkel azonosul. Az első két esetben előfordulhat, hogy a gyermek senkivel sem tudja magát azonosítani, utóbbi pedig antiszociális, a társadalmi elvárásoktól, normáktól merőben eltérő magatartás formájában köszön vissza. Tehát, az identifikációnak, mint szociális tanulási formának nagy jelentősége van az egészséges fejlődés során. (Mérei- V. Binét, 1993, 75.)

A szociális tanulás legmagasabb szintje az interiorizálás, vagyis a belsővé tétel. Ez a modellkövetés azon formája, mely során az individuum azért fogadja el egy másik személy befolyását, mert az megegyezik saját értékrendszerével. A vélemény elfogadása kielégülést jelent számára. „*Az ilyen viselkedés fokozatosan függetlenedik a külső forrástól, beépül a személyiségbe, értékrendszerének részévé válik.*”(Keményné Dr. Pálffy, 1998, 111.)

2. Az óvodáskorú gyermek szociális- érzelmi- akaratí képe ségei

A fejlődés pszichológiai értelemben véve olyan változási folyamat, amelynek eredményeképpen az ember valamilyen területen magasabb szintre jut. (Hegyi, é.n., 9.)

Az óvodáskorú gyerekek szociális, érzelmi és akaratí képe ségei is ilyen változáson mennek keresztül. Ebben a fejezetben ennek a folyamatnak a bemutatására és összefoglalására tettünk kísérletet.

2. 1. A társas kapcsolatok dinamikája

Az ember alaptermészetéből adódóan társas lény, vagyis más emberekkel együtt létezik, csak a velük való együttlétben életképes. (Keményné Dr. Pálffy 1998, 51.)

Az egyén társadalmi jellegének kibontakozása viszont a társas fejlődés folyamata során valósul meg, melynek első szocializációs színtere a család és a közvetlen környezet, ám óvodáskorban, a szociális tér bővülésével a társadalomba való beilleszkedés folyamata is egyre inkább családon kívüli hatótérbe kerül. (Keményné Dr. Pálffy 1998, 105.)

A társas fejlődés kétoldalú folyamatának köszönhetően az óvodáskorú gyermek már egyszerre integrálódik egy nagyobb társadalmi közösségbe, és különül el, mint egyén. Ennek a folyamatnak az egyik oldala a szocializáció, amelyben a gyermekek a társadalom által diktált normákat, értékeket és ismereteket sajátítják el. Másik oldala pedig a személyiségalakulás, amely a gyermek sajátos érzelmvilágát és viselkedését öleli fel. (Cole- Cole, 1997, 412.)

A társas kapcsolatainkat alakító szociális készségek azonban nem velünk születettek, tehát legfőbb jellemzőjük, hogy tanulás (megfigyelés, utánzás, modellkövetés és megerősítés) útján sajátítjuk el őket, hiszen ezek a készségek speciális verbális és nem verbális viselkedési normákat tartalmaznak, illetve lehetővé teszik az adekvát reakciót mások viselkedésére. (Zsolnai, 2008, 120.)

Az értékek, normák, ismeretek elsajátításának folyamata már a gyermek születésekor kezdetét veszi, ezért leginkább gyermekkorban befolyásolható a szociális kompetencia fejlődése.

A gyermekeknek, még három éves kora előtt elsősorban a családtagokkal, illetőleg néhány olyan felnőttel van kialakult szociális kapcsolata, akik nap, mint nap, aktívan részt vesznek a nevelésében. (Berghauer-Olasz, 2013, 112.)

A szülői kapcsolat biztonságából való kilépés viszont már mindenképp fejlesztő élmény a gyerekek számára. (Mérei- V. Binét, 1993, 252.)

Sok esetben a szociális tér bővülésének első állomása a bölcsőde, az itt kialakult gyermekcsoportoknál viszont még az a „*megfigyelhető, hogy a gyerekek csupán egy helyen, egymás mellett, de jellemzően nem egymással játszanak.*” Ugyanis, a gyermek előbb figyeli meg a felnőtt személyeket, mint a tőle fiatalabbakat, vagy esetleg a vele egykorúakat. (Berghauer-Olasz, 2013, 112.)

A felnőttekkel való efféle kapcsolatteremtés fő oka, hogy: „*A három éven aluli csemetéknek nem elsősorban gyerektársakra, hanem egy biztos érzelmi bázist adó felnőtt szerető közelségére van szüksége...sokkal inkább a felnőtt tevékenységét figyeli és utánozza, hiszen a gyerekek sokkal inkább felnőtt-, mint gyerekcentrikusak.*” (Berghauer-Olasz, 2013, 112.)

Az óvodás gyerek figyelme már egyre inkább „... *a hasonló korú társak felé fordul... osztozni akar társaival a játékban, és felismeri „a másokkal való együttélés szükségességét...”*”(Balogh, 2005, 143.)

Tehát a gyerekek ebben az életszakaszban már nyitottabbak kezdenek lenni a világra, s a kortársak is számba jönnek, eleinte ugyan csak megfigyelés, majd utánzás szintjén, később viszont már, mint társasági partnerek, vagyis egyre fejlettebb szintre jutnak a gyermekek társas kapcsolatai. (Berghauer-Olasz, 2013, 112.)

A fejlődés főleg abban mutatkozik meg, hogy fokozatosan érdeklődést kezdenek tanúsítani a közösség élete iránt, társulási törekvés alakul ki bennük, melynek hatására kapcsolatot teremtenek kortársaikkal. (Mönks- Knoers, 1998, 152.)

Az óvodáskori társas kapcsolatok szemlélődés-utánzást követő állomása, a nagyobb kooperációt igénylő összedolgozás, amely még távolabb áll az egyes műveletek tudatos beosztásától, vagyis az együttműködéstől és inkább csak arra korlátozódik, hogy például egyszerre, egy időben, egy épületet építenek a gyerekek. (Berghauer-Olasz, 2013, 112.)

Együttműködésről akkor beszélhetünk, ha már „... *egyes műveleteket tudatosan osztanak be, (úgy, mint: te építsd a kaput én meg a tornyokat..., amíg te felrakod a legfelső elemet, addig én fogom a tornyot, hogy el ne boruljon, stb.)*” (Berghauer-Olasz, 2013, 113.)

Az óvodás kezdetben még csak lényegtelen tulajdonságok alapján választ magának barátot, „*például: azért barátkozom veled, mert szép, fodros szoknyája van.*” Később viszont már a belső értékek számítanak: „*például: azért a barátom, mert jószívű, kedves, stb.*” (Berghauer-Olasz, 2013, 113.)

Az óvodában kialakult csoportok viszont még eléggé önállóan és kevésbé tagoltak, mint a későbbi korosztályok csoportosulásai. Így itt még nem beszélhetünk csoportöntudatról, mivelhogy az óvodáskorú gyerekeknél csak utalásszerű formában lehet szó egy meghatározott gyermekcsoporthoz való tartozásról. (Mérei- V. Binét, 1993, 255.)

Az óvodáskorú gyerekeket leginkább a közös tevékenység legfontosabb formája, a játék hozza össze és tartja együtt. (Balogh, 2005, 143.) Játék közben ugyanis, aktívan fejlődnek a gyermekek interperszonális kapcsolatai, ez idő alatt beszélgetnek, együttműködnek, barátkoznak egymással, sőt máskor is keresni fogják egymás társaságát egy jól sikerült játék után. Ezen túl a játéktevékenység arra is jó alapot biztosít, hogy hatékonyabban fejlődjék a gyermek magatartása. (Berghauer-Olasz, 2013, 110.)

Hegyí Ildikó munkájában arra világít rá, hogy a játék éppen az a tevékenységforma, amelyben leginkább tetten érhető a kisóvodás aktuális fejlettségi szintje, a különböző játékfajta-funkciók, vagy gyakorlójáték, illetve szabály- és szerepjáték- megjelenése és túlsúlya, a szociális, érzelmi és akarati szint meghatározása mellett a személyiségfejlődés alapjaként is szolgálnak óvodáskorban. (Hegyí, é.n., 30.)

Óvodáskorban a társas fejlődésnek köszönhetően a gyermek fokozatosan képes lesz arra, hogy magatartását a már korábban felfogott, megérett szociális tapasztalatok alapján kezdje irányítani. (Mönks- Knoers, 1998, 153.)

A szociális fejlettség fontos mutatója óvodáskor végén a fokozott önállóság, és a környezet elvárásaihoz való alkalmazkodás kompetenciája, hiszen a gyermek ekkorra már képes alapvető szükségleteit kielégíteni, kialakul a közösségbe való beilleszkedés, illetve az új környezethez való alkalmazkodás képessége. (W. Mikó, 2004, 100.)

A szociális fejlődés szempontjából fontos szerepe van a gyermek feladattudatának, a szabálytudatának és az éntudatának. Ugyanis, ha a családi vagy óvodai közösségben különböző rábízott feladatokat lát el, amelyeket következetesen számon kérnek tőle, megtanulja, hogy mit lehet, szabad csinálni és mit nem, továbbá megértik a szabályok létezésének okát, megtapasztalják a negatív visszajelzéseken túli következményeket, a belső emóciók átélését, ezen felül pedig igyekeznek kiemelni önálló szerepüket egy korcsoporton belül. (Mérei- V. Binét, 1993, 174.)

A 6-7 éves kor körüli időszakban a nemi szerepek hangsúlyozása is előtérbe kerül, a lányok nőiesebben kezdenek öltözködni, lányos játékokkal játszani, a fiúk férfiasabban viselkedni, fiús játékokat, játékokkal játszani. (Mönks- Knoers, 1998, 153.)

A magyar *Óvodai nevelés országos alapprogramja* a következőképpen foglalja össze a szociálisan egészségesen fejlődő gyermek jellemzőit: „Az óvodáskor végére a szociálisan egészségesen fejlődő gyermek készen áll az iskolai élet és a tanító elfogadására, képes a fokozatosan kialakuló együttműködésre, a kapcsolatteremtésre felnőttel és gyerektársaival, amennyiben az iskola légköre ezt lehetővé teszi. A szociálisan érett gyermek egyre több szabályhoz tud alkalmazkodni, késleltetni tudja szükségletei kielégítését. Kialakulóban van feladattudata, s ez a feladatok megértésében, feladattartásban, a feladatok eredményes elvégzésében nyilvánul meg, kitartásának, munkatempójának, önállóságának, önfegyelmének alakulása biztosítja ezt a tevékenységet.” (Hegyí, é.n., 85.)

A fentebb összefoglalt jellemzőktől eltérően szociális ártalmakra enged következtetni az óvodáskorú gyermekeknél előforduló mozgásfejlődési zavar: a hipermobilitás és a mozgásgátoltság. Míg egyik jellemzője a gyors, céltalan, kapkodó mozgások sorozata, addig a másik alapvető megnyilvánulási formája épp az ellentéte az előzőnek. Ennek okai lehetnek negatív emberi társas kapcsolatok, elhanyagoltság, mellőzöttség, szorongás, melyek gátolhatják a gyermek környezet felé történő ilyesfajta nyitottságát. (Berghauer-Olasz, 2013, 101.)

Láthattuk, hogy a gyermek óvodai közösségben megélt élményei, az ott elfoglalt pozíciója alapvetően meghatározza az önmagáról kialakult képét. Itt éli meg az egymásmellettségtől az együttdolgozásig tartó folyamat minden élményét, kialakul az összetartozás, a mi-tudat, a jó együtt lenni érzése. Mindez hozzásegíti a gyermeket az egyéb kortárs csoportokhoz való alkalmazkodás, illetve későbbiekben a másokkal való együttműködés igényének kialakulásához. (W. Mikó, 2004, 101.)

2.2. Az óvodáskorú gyerekek érzelmi életének jellemzői

Az érzelmek „... értékelő, minősítő lelki jelenségek, jelzik a szervezetünket érő ingerek pozitív, vagy negatív, kedvező vagy káros voltát”, s az óvodáskor előtti időszakban meghatározó szerepet játszanak a gyerekek viselkedésében. (Keményné Dr. Pálffy, 1998, 120.)

Az óvodáskor kezdetén azonban a gyerekek érzelmei még labilisak, valamint polarizáltak, vagyis rendkívül gyorsan váltanak át egyik végletből a másikba. (Berghauer-Olasz, 2013, 107.) Ez a szélsőséges irányú változás leginkább azzal magyarázható, hogy „... az óvodás gyermek pszichikus folyamatai önkéntelenül funkcionálnak, minden pszichikus működés az érzelmek uralma alatt áll. Nem a gyermek uralkodik érzelmein, hanem az érzelmek uralkodnak a gyermekben. A nagyfokú érzelmi aktivitás az érzelmek differenciálatlanságával, a nagyfokú emocionális ingerlékenységgel és a gyenge emocionális stabilitással párosul. Az érzelmek erősek, gyorsan változnak, szélsőségesek, s azokat a gyermek nem képes leplezni.” (W. Mikó, 2004, 100.)

Az óvodáskor kezdetén még a gyerekek képesek arra, hogy érzelmeik szabályozására a nyelvi átfordítást használják, vagy, hogy megpróbálják elkerülni érzelmeik kitörését, de nem tudják megfogalmazni szóban, aminek a kifejezésére törekszenek. Egy ide vonatkozó példa szerint egy kislány az anyja utáni erős vágy csökkentése érdekében minduntalan azt a történetet mesélte sírásra görbülő szájjal, hogy anyukájával belemásztak a szökőkútba. Egy másik példa szerint egy 5 éves kisfiú a felnőtt által felállított szabályok ismételtetésével próbálta féken tartani saját negatív vágyait játék közben. Ez viszont a gyerekek mágikus gondolkodásával hozható összefüggésbe, ami azt jelenti, hogy mindenhatónak érzik magukat, úgy vélik, hogy amire erősen gondolnak, amit többször elismételnek, az meg is fog történni. (Stöckert, 2004, 12.)

Az óvodáskorú gyerek legjellemzőbb érzelme a funkcióöröm, vagyis a cselekvésben, valamint a tevékenység által előidézett változásban gyökerező érzelem, (Például: építőkockákkal való konstruálás, amikoris először a kockák egymásra pakolása jelent számára örömet, ez még funkcióöröm, később viszont az építés eredménye). (Berghauer-Olasz, 2013, 107.)

A későbbiekben már a másodlagos érzelmek is megjelennek, amelyek az óvodások társas kapcsolatainak következményeiként, az így diktált normák, elvárások alapján alakulnak ki, s a közvetettség jellemző rájuk. Ilyen érzelmek például: a büszkeség, a szégyen, a zavar, a bűntudat, az irigység, vagy az empátia. A társas környezetben a másodlagos érzelmek működése során leginkább azt tanulja meg a gyerek, hogy mások elvárásainak és reakcióinak tükrében ismerje meg önmagát. (Stöckert, 2004, 12.)

Óvodáskorban jelentkeznek a magasabbrendű érzelmek, melyeknek három csoportja ismeretes. Az első az erkölcsi-szociális érzelmek, a második az intellektuális érzelmek, a harmadik pedig az esztétikai érzelmek csoportja. (Balogh, 2005, 143.)

Az emóciók első csoportja, vagyis az erkölcsi- szociális érzelmek, a társas kapcsolatok változásai során jönnek létre. Ez lehetővé teszi egyrészt azt, hogy a kisóvodás mások elvárásainak tükrében ismerje meg önmagát, másrészt pedig, hogy elsajátítsa az emberi együttélés normáit, elvárásait, vagy tilalmait, emellett pedig kialakul szabálytudata. Eleinte a kisóvodás és az óvodapedagógus között alakul ki bensőséges kapcsolat, amikor még a nevelő szeretetének elvesztésétől való félelem, majd a kialakult szabálytudat fogja visszatartani gyereket a tiltott viselkedéstől. (Balogh, 2005, 143.)

A kisóvodások érzelmi életének fejlődése során pedig egyre inkább hangsúlyosabbá válnak a lelkiismereti funkciók, tehát a felnőtt megbecsülésének elnyerése arra sarkallja a gyerekeket, hogy tevékenységeiket mind eredményesebben végezzék. (Berghauer-Olasz, 2013, 108.) A teljesítménymotiváció előtérbe kerülését támasztja alá az is, hogy: „*A gyermek vágyik az elismerésre, a sikerre, a jó teljesítményre, és meg is tesz ezért minden tőle telhetőt.*” (W. Mikó, 2004, 100.)

Az erkölcsi érzelmek alakítása és fejlesztése kizárólag a gyerekek erkölcsi tapasztalatainak segítségével mehet végbe, illetve a környezetében lévő személyek erkölcsi megnyilvánulásai is meghatározó tényezőként szolgálhatnak. (Tordáné Hajabács, 2010, 61.)

A 4-5 éves kisóvodás már képes az empátiára, ami nemcsak a társaival való együttérzés szintjén bontakozik ki, hanem a mese szereplőinek helyzetébe is beleéli magát, s ahogyan fejlődik a gyermeki személyiség, úgy kezd szimpatizálni a jóval, antipátiát kialakítani a rosszal. Eleinte viszont ítéletei eléggé differenciálatlanok, hiszen nem tud különbséget tenni a szándékosság és a véletlenszerűség között. Balogh Éva Jean Piaget elméletére hivatkozva ezt úgy magyarázza, hogy 8 éves kor után differenciálódnak a gyerekek ítéletei, ekkortól lesz képes a szándékot is figyelembe venni. (Balogh, 2005, 144.)

A szociális érzelmek felől nézve döntő szerepet játszanak a barátválasztás szempontjai. A kiscsoportosoknál főleg a kulcsín tekinthető mérvadónak: például mert annak szép az autója, a nagyobbak viszont már valamilyen belső tulajdonság alapján barátkoznak. (Berghauer-Olasz, 2013, 108.)

Több közös élmény hatására a kisóvodás már nem csak érdeklődik társai iránt, hanem barátokat is választ közülük. Az együttes élmények szintjétől az intézményesedés kezdetéig azonban több lépcsőfok is felsorakoztatható:

1. Együttlét, ahol viszont csak a hely meghatározó fontosságú.
2. A következő lépcsőfok az együttmozgás, ahol már a társ mozgása a csoport többi tagját is utánzásra sarkallja.
3. Harmadik szinten a tárgy körüli összeverődés dominanciája érvényesül, ahol a legfőbb motívum maga a tárgy.
4. A következő szint az összedolgozás, ami már növeli a csoporton belüli összetartó erőt, vagyis a kohéziót. Ez egyébként az aktív társas viselkedés első formája.

5. Végül kialakul a tagolódás: megjelenik a csoporton belüli vezető, akinek változhat a kiléte. Kialakulnak az alá, fölé- és mellérendeltségi viszonyok a csoporton belül. (Balogh, 2005, 144-145.)

Az erkölcsi- szociális érzelmek kategóriájába sorolandók még a következő emóciók is: segítőkészség, együttérzés, örömszerzés, büszkeség, sajnálkozás, részvétel, lemondás, mások iránti felelősség, szegény, valamint irigység. (Berghauer-Olasz, 2013, 108.)

A magasabbrendű emóciók második csoportjába az intellektuális érzelmek tartoznak, melyek abból gyökereznek, hogy a gyermek több tapasztalatra tesz szert, ettől tudásvágya, kitartása, feladattudata fokozódik. (W. Mikó, 2004, 100-101.) Tehát örömet jelent a gyerekek számára, ha alkothatnak, illetve intellektuális örömforrás lehet a felfedezés, a ráismerés, a valóság megismerése iránti igény, a kíváncsiság, azaz a tudás öröme, melyeket elsősorban a játék során élnek át. (Tordáné Hajabács, 2010, 59.)

A harmadik pedig az esztétikai érzelmek csoportja, azaz *„a műalkotások, a zene, a versek, a mesék stb. befogadásakor, a természet szépségére való rácsodálkozásakor érzett öröm, a saját alkotás láttán átélt élmények esztétikai élményt, esztétikai érzelmeket okoznak a gyerekeknek.*

A szép és a csúf, az izléses és az izléstelen megítélésének kialakulásában a szülőknek és az óvodapedagógusoknak fontos szerepe van. A szép észrevétele, a rácsodálkozás és az öröm táplálja és formálja a gyermek esztétikai érzékét.” (Balogh, 2005, 146.)

Az óvodának és az óvodapedagógusnak rendkívül fontos szerepe van abban, hogy a gyermek igazán fogékonyra váljon az élet igazi értékei iránt, hiszen a felnőtt mintáján keresztül csodálkozik rá egy gyerek is a szépre. (Berghauer-Olasz, 2013, 108.) Ezek az érzelmek leginkább akkor fejlődnek, ha a gyerekek rendszeresen találkoznak az esztétikummal az átélt tevékenység keretén belül. (Tordáné Hajabács, 2010, 60.)

A magasabbrendű érzelmek csupán 6-7 éves korra differenciálódnak. Erre az életkorra már a következő fejlettségi mutatók jellemzőek: *„... az állandó differenciálódás, az erkölcsi, az esztétikai, és az intellektuális érzelmek megjelenése és egymástól való elkülönülése, az érzelmek tartósságának növekedése, a labilitás csökkenése, az érzelmek feletti uralom fokozódása és az akaratlagos szabályozás. A siker esetén érzett öröm, a kudarc nyomán érzett keserűség kifejezése már nem olyan intenzív, sokkal inkább visszafogott. Nem az érzelmeket fogja vissza a gyerek, hanem annak viselkedéses megnyilvánulásait korlátozza. Meg tanul bánni az érzelmeivel, mikor, hogyan lehet és kell kimutatni, illetve visszafogni ezek megnyilvánulásait.*

Fontos mutatója a fejlettségnek a kudarctűrő képesség kialakulása. Ritkulnak, sőt elmaradnak a látványos dühkitörések.” (W. Mikó, 2004, 100.)

2.3. Akarati fejlődés óvodáskorban

„Az akarat szűkebb értelemben aktus, döntés: valamely tette serkentő törekvés választása.” (Rókusfalvi, 2001, 48.)

Az akarati élet fejlődésének kiemelkedő időszaka az óvodáskor. (Tordáné Hajabács, 2010, 22.) Ebben az életkori szakaszban „... jellemzően beköszönt az *"én akarom, egyedül csinálom"* korszak.” Ez az önállósulási törekvés pedig egyre fokozottabb lesz az idő előrehaladtával és egyre inkább határozottabbá válik a kisóvodás elképzeléseinek saját akarata szerinti megvalósítása. (Berghauer-Olasz, 2013, 109.)

Viszont, 2-3 évesen a gyerekek még nem mérik fel a vágyaik és a lehetőségeik közötti különbséget, ami gyakran eredményez számukra frusztrációt. (Balogh, 2005, 146.) Ennek a következményei pedig a kudarc, tehát abban az esetben, ha a kisóvodás elképzelései akadályba ütköznek, „*kudarcélményt él át*”, ami dacos, hisztis megnyilvánulást válthat ki. (Berghauer-Olasz, 2013, 109.) S, mivel „... a 2-3 éves gyermek *„Ad hoc”- módon, indulataitól vezérelve viselkedik. Ez minden megnyilvánulására, magatartásának egészére jellemző, így az érzelmeire is.*” (Balogh, 2005, 147.) Ebben az esetben a gyermek teljesen kifordul önmagából, semmire sem reagál, sőt az sem nyugtatja meg, ha netán megkapja a hön áhított dolgot. (Berghauer-Olasz, 2013, 109.)

Leginkább úgy érdemes kezelni az ilyen dacreakciót, ha „... a gondozó *úgy tesz, mintha észre sem venné a műsort...*”, így a gyermek megtapasztalja, hogy minden próbálkozás hiábavaló, s mivel nem éri el célját, a dühkitörés végül megszűnik. (Berghauer-Olasz, 2013, 109.)

Az idő előrehaladtával azonban, a gyermek viselkedésére már nem feltétlenül az azonnali, impulzív cselekvés a jellemző, hiszen fokozatosan próbálja ki saját képességeit és saját magát is egyre reálisabban kezdi látni, kialakul ez által a gyermek énképe, ami lehet pozitív, negatív, reális, vagy irreális. Az óvodapedagógus feladata, hogy motiválja, dicséret által megerősítse és növelje a gyermek önbizalmát, ugyanakkor felkészítse őket a kudarc elviselésére is. (Balogh, 2005, 146.)

Az akarat fejlesztése során, elengedhetetlen az önkontroll, vagyis a cselekedetek értékelésének a képessége és szokása. Ez olyan gyakorlást irányoz elő, amelyek meghatározott célok elérésére motiválnak és erőfeszítésre, az akadályok leküzdésére sarkallnak. (Tordáné Hajabács, 2010, 68.)

Az óvodáskorú gyerekek akarati fejlődése abban mutatkozik, hogy közvetlen érzéki ösztönzésüket a viselkedési normák elsajátítása váltja fel, vagyis míg a 2-3 éves gyereket az önös érdek vezérli, addig a 4-5 évesnek fontos a társakkal való együttműködés a csoporton belül, a 6-7 évesek számára pedig a szabályszerű játék és csapat győzelme a motiváló. Tehát, míg a kisgyermekkor a szabad tevékenység, addig az óvodába lépés utáni időszakot a különböző szabályokhoz való igazodás jellemzi. Sőt, a gyerekek viselkedésének szabályozása ebben a korban kerül mindinkább előtérbe. (Balogh, 2005, 147.)

Bár a 3-4 éves korú gyerekek csak szabálytöredékeket, foszlányokat vesznek át, ám a többszöri ismétlés, gyakorlás eredményeként, a szeretett felnőtt, esetünkben óvodapedagógus elvárásai szokássá alakulnak, melyeknek betartása nem igényel nagyobb erőfeszítést, ez pedig a szabálytudat kialakulásához vezet, amikor a gyermek tudatosan kezdi átvenni a szabályokat, viszont tudattalanul interiorizálja azokat. (Balogh, 2005, 147.)

A szabály előbb a szerepjátékban jelenik meg, mivel itt a szerephez tartozó magatartás a meghatározott, s itt még a szabályok tágabb, rugalmasabban változtatható teret biztosítanak a viselkedésnek, a szabályjátékban viszont már a játék öröme, sikere a szabályok betartásától függ. (Mérei- V. Binét, 1993, 216.)

Óvodáskor végére a gyerekek szabálytudatának fejlődése fontos állomáshoz érkezik, hiszen ekkor már kezdik megérteni a szabályok létezésének okait és szükségességét, illetve megszegésük következményeit. Sőt, megtapasztalják a lelkiismeret-furdalás érzését, tehát, hogy nemcsak külső, negatív visszajelzések, büntetések léteznek, hanem egy belső rossz emóció is társulhat következményként, ennek hatására belátják, hogy vannak szabályok, melyeket akkor sem lehet áthágni, ha betartásukat külső személy nem ellenőrzi. (W. Mikó, 2004, 101.)

A szabályok, elvárások, tilalmak elsajátítása viszont a szocializáció folyamatában megy végbe, vagyis: *„A szabálytudat kialakulásában a felnőttekkel való azonosításnak, az utánpótlásnak és a játékos gyakorlásnak egyaránt szerepe van. Ezért fontos, hogy a nevelő maga is betartsa a gyermektől elvárt szabályt, hogy ő maga se szegje meg a tilalmat.”* (Balogh, 2005, 147.)

Az akarati élet fejlettségi szintjének másik mutatója a szabálytudat kialakulása mellett a feladattudat megjelenése. (W. Mikó, 2004, 100.)

A feladattudat kialakulásának folyamata a következő: *„A kiscsoportos a funkció-örömeért, magáért a tevékenységért, a gyakorlásért, ismétlésért játszik, vagy hajtja végre a feladatot.*

Az óvodás becsvágya dicsérettel, biztatással, buzdítással felkelthető. Az óvodapedagógus a gyermek képességeibe, a feladat teljesítésébe vetett hitének megfogalmazásával növelheti a gyermek önbizalmát. A pozitív motiválás segítségével egyre magabiztosabbá, bátrabbá, ügyesebbé és kitartóbbá válik a gyermek. A sikerélmények is növelik az önbizalmát. Ennek hatására a középsős már kitartóbb, elmélyültebb, a nagycsoportos pedig törekszik a feladat befejezésére, a jó teljesítmény elérésére.” (Balogh, 2005, 149.)

Tehát, a kisóvodás *„... már nem csak a cselekvés örömeért tevékenykedik, de maga a feladat elvégzése is motiválja. A munka és a munka célja maga az örömforrás, így ezt önmagában is jutalomként éli meg.”* (Berghauer-Olasz, 2013, 109.)

A feladattudat kialakításában, valamint a szociális fejlődés elősegítésében nagy szerepet játszhat, ha a gyermek a családban és az óvodában is megbízásokat kap, amelyek eredményét következetesen számon kérik rajta, így egyre inkább előtérbe kerül az önálló és egyedi szerep, s egyre inkább válik az óvodás a kortárs csoporton belül önálló autonóm személyllyé. (Mérei- V. Binét, 1993, 174.)

A külső akadályok leküzdése kitartást kíván, így az akaraterő nevelésének fontos feladata a kitartásra való nevelés. (Tordáné Hajabács, 2010, 68.) Ennek a nevelési attitűdnek a hatására az óvodás tevékenységében, játékában egyre inkább, állhatatosabb lesz. Sőt, a kapott feladatokat még akkor is befejezi, ha számára érdekesebb tevékenység elvégzésére lenne lehetősége. Ez a cél, a feladat melletti kitartásban nyilvánul meg. Mindez az iskolaérettség kritériumai közé tartozik, tehát a 6-7 éves korú gyerek már akarata segítségével irányítani tudja érzelmeit, kordában tudja tartani azokat, egész viselkedése kiegyensúlyozottabbá válik. (W. Mikó, 2004, 101.)

Tehát: *„A gyermek akarati fejlődése a célkitűzés megjelenésében, a cél melletti kitartásban, valamint a cselekvésre motívumok hierarchizálódásában, a szabálytudat, a feladattudat, az állhatatosság, és az önuralom fejlődésében mérhető fel.”* (Balogh, 2005, 147.)

A helytelen nevelés következményeként az akarati élet fejlődésében problémák merülhetnek fel. Az autoriter, vagyis túlkorlátozó nevelés hatására a gyermek akaratgyengévé, önállótlaná válhat. Mindez az akadályoztatott, sikertelen önállósulási törekvések eredményeként jelentkezhet, és önértékelési zavart, valamint önbizalomhiányt von maga után. (Balogh, 2005, 150.)

Mindemellett *„a „laissez faire”, azaz ráhagyó nevelés eredményeként a gyermekben sem a szabálytudat, sem a feladattudat nem alakul ki. A gyermek viselkedése kiszámíthatatlanná, illetve nehezen befolyásolhatóvá válhat.”* (Balogh, 2005, 150.)

A másik helytelen nevelési mód a túlságosan ambiciózus attitűd, melynek eredménye a reális és az irreális én távol kerülése egymástól, vagyis a túlságosan nagy önbizalom lehet, ennek az a nagy veszélye, hogy *„... a gyermek megijed a túlzott elvárásoktól. Szorongóvá, visszahúzódnóvá vagy közönyössé válhat, eleve lemond a siker lehetőségéről. Az autoriter neveléshez hasonlóan akaratgyengévé, önállótlaná válhat. Önértékelési zavar és önbizalomhiány alakulhat ki.”* (Balogh, 2005, 150.)

3. Az óvodáskorú gyerekek szociális, érzelmi, akarati képességeinek fejlettségi szintjei

A képesség a pedagógia egyik központi fogalma, fejlődése a közgondolkodással ellentétben nem lineáris, hanem exponenciális görbével írható le, vagyis a növekedés mértéke egyenesen arányos a mennyiség nagyságával, minél több van belőle, annál gyorsabban fejlődik. Minden egyes képesség fejlődésének van szenzitív fázisa, ez egy különösen fogékony, érzékeny időszak, mikor kimondottan indokolt a fejlődés segítése. (Szombathelyiné, 2012, 140.)

A kompetenciák fejlődésének ilyen időszaka az óvodáskor, a fejlesztés elősegítésének legideálisabb terepe pedig maga az óvoda, hiszen itt a gyermek kedvenc tevékenységformáján, a játékon keresztül érhető el leginkább előrelépés.

A gyermekek készség- és képességszintje már ebben az életkorban tükrözik az esetleges részképességproblémákat. (Szombathelyiné, 2012, 137.) Vizsgálatokra tehát azért van szükség, hogy megállapítsuk, az előírt követelményszinthez képest, mennyire felel meg az adott életkorú gyerek a kívánalmaknak, mennyire van ehhez képest lemaradva, esetleg előrehaladva.

A felismerés pedig további differenciált bánásmódot, felzárkóztatást, tehetséggondozást igényel.

3.1. A fejlődés mérésének módjai

Az 1970-es évek elejétől több olyan fejlődéslélektani kiadvány is született, amely mintegy összefoglalója kívánt lenni a gyermekkorban végezhető vizsgálatoknak. Ilyen volt például Kósáné Ormai Vera- Járó Katalin- Kalmár Magda *Fejlődéslélektani vizsgálatok* című munkája, melynek segítségével tetten érhetőek a gyerekek érzelmi-akarati képességei, társas kapcsolatainak jellemzői, a személyiségfejlődés folyamata.

A következő kiadvány az 1980-as években látott napvilágot Kósáné Ormai Vera-Porkolábné Balogh Katalin- Ritoók Pálné szerkesztésében *Neveléslélektani vizsgálatok* címmel, melyben mintegy kiszélesítették az analízis tárgyát a pedagógiai pszichológia témaköreivel.

Bakonyiné Vince Ágnes-Szabadi Iлона *Eredményvizsgálatok az óvodában* (ERVI) című munkája a neveltség közösségi vonásait, vagyis a társas magatartás szocializációs szintjeit és a kognitív teljesítményeket vizsgálta, valamint felhívta a figyelmet arra a fontos tényezőre, hogy az ismeretszerzés tekintetében a játék és a tanulás egymásnak nem ellentmondó, hanem egymásra épülő tevékenységforma. (Hegyi, é.n.)

A fenti kiadványok azonban csak a beiskolázás előtti időszakra vonatkoztatták vizsgálataikat, ami azt jelentette, hogy a kívánalmaknak nem megfelelő képességű óvodás felzárkóztatása már lehetetlen volt ily kevés idő alatt. Ez az igény tette lehetővé újabb kiadványok megjelenését és Nagy József PREFER-jének kidolgozását (preventív fejlettségvizsgáló rendszer), mely az 5-6 éves gyermekek fejlettségi szintjének mutatóit vizsgálta.

A következő kiadvány Porkolábné Balogh Katalin *Kudarac nélkül az iskolában* című munkája, melynek legnagyobb előnye, hogy teljesen beilleszthető az óvodai élet mindennapjaiba, a vizsgálathoz nem szükséges a gyereket kivonni onnan, nem kíván semmilyen különleges szervezést, teljesen beágyazódik a gyerekek által megszokottá vált környezetbe, tevékenységi formákba. (Hegyi, é.n.)

Gonda Judit 2012-ben megjelent *Kerek-világ* című munkája játékos óvodai projektek segítségével irányít rá az átlagostól eltérő készség- és képességszint megismerésére. A felmérést nagycsoport elejére javasolja, hogy még időben sor kerüljön a részképességproblémák felismerésére, s a felzárkóztatásra. Két projektet mutat be, melyek egy héten át tartó foglalkozás terveket tartalmaznak, és sajátos értékeléssel mutat rá az átlagostól eltérő képességű gyerekekre.

A projektek segítségével a következő funkciók, jártasságok, készségek, képességek fejlettsége mérhető fel:

- mozgásfejlődés (egyensúlyérzék, testséma, térérzékelés, térben való tájékozódás)
- beszédészlelés folyamata (a beszéd alaki és tartalmi jegyeinek jellemzői)
- matematikai készségek (számfogalom, halmazképzés)
- megismerő folyamatok (emlékezet, gondolkodás, figyelem, megfigyelés)
- akarati képességek (kudarctűrő képesség, monotóriatűrés)
- Zenei és vizuális képességek
- Szociális képességek

A gyerekek játékokhoz való viszonyát, teljesítményét a tevékenység közben javasolja feljegyezni. Minden feladat után „-” jel figyelmeztet arra a fejlettségi szintre, amely már problémát jelezhet, tehát további egyéni vizsgálatot, megfigyelést igényel.

Az értékelési skálán a „+” jel átlagos fejlettségi szintre utal. A „+ +” jel az átlagon felüli képességek szintjét takarja, ami nem diagnosztizál, csak felhívja a figyelmet arra, hogy e kisgyerek „tehetségigéretnek” számít. (Gonda, 2012, 15.)

A fejlettségi szint mérése óvodáskorban mindenképp indokolt, mert itt még lehetőség van a korai fejlesztésre, a mutatók meghatározása pedig jelen esetben a gyermekekben létrejött pszichikus képződmények, a gyermeki viselkedés, magatartás, valamint a gyermeki tevékenység eredményeinek analizálását jelenti. A felméréshez azonban fontos ismerni a fejlettségi mutatókat és ezeknek a meghatározására irányuló módszereit (Hegyi, é.n.).

○ **A fejlettségi szint mutatói**

A fejlődési mutatók a gyerekek szociális, érzelmi, akarati képességeinek vizsgálata során érhető tetten.

Ide sorolandó:

- A környezet normáihoz való alkalmazkodás, szociális képesség
- Éntudat, énkép:
 - nemi identitás
 - fizikai külső elfogadása
 - önállóság
- Társas kapcsolatokban való szerepvállalás
- Frustrációs tolerancia
 - Kudarctűrő képesség

- Monotóriatűrés
- Feladattudat
- Szabálytudat
- Társakhoz való alkalmazkodó képesség
- Önuralom
- Érzelmi-hangulati jellemzők
 - Általános érzelmi állapot
 - Temperamentum
 - Érdeklődés

Ezeket a területeket azonban csak elméletben választhatjuk szét, a gyakorlatban ugyanis összefüggenek és meghatározzák egymást. Hiszen a gyermek fejlettségének fontos mutatója a környezet elvárásaihoz való alkalmazkodás kompetenciája, feladat-, szabály- és éntudatának, kudarc-tűrőképességének, frusztrációs toleranciájának kialakulása, melyek együttesen határozzák meg a gyermek személyiségét. (Mérei-V. Binét, 1993, 174.)

- **A fejlettségi szint mérésének módszerei**

A gyermekek fejlődésére vonatkozó információk gyűjtésének több eljárása ismeretes és elfogadott a pszichológiában. Ilyen az önbeszámoló, a természetes megfigyelés, a kísérlet, vagy a klinikai kikérdezés módszere. (Berghauer-Olasz, 2013, 16.) Ám nem mindegyik alkalmazható gyerekek esetében.

A gyermeki személyiség és az egyén fejlettségi szintjének mérésére, megállapítására a megfigyelés módszere a legalkalmasabb. (Hegyi, é.n., 21.)

A megfigyelés történhet egyetlen, illetve több környezetben is. A kettő közötti különbség abban rejlik, hogy míg előbbi a társas helyzetek olyan fajtájára korlátozza vizsgáldóságának kérdéseit, amely általánosan előfordul a gyerekek életében, utóbbi a gyerek ökológiájának jellemzésére építkezik, vagyis az egyént az összes olyan helyzet kontextusában szemléli, amelyben az naponta megfordul. (Berghauer-Olasz, 2013, 17-18.)

Valós adatokat csak abban az esetben kaphatunk, ha a megfigyelés a gyermek természetes környezetében zajlik, ahol minden esetben önmagát adja, a rá jellemző viselkedést produkálja.

A módszer alkalmazása terv nélkül nem lehetséges, hiszen csak konkrét, szempontok szerinti megfigyelési adatokból szűrhető le a reális következtetés. (Gonda, 2012)

A megfigyeléshez szorosan kapcsolódik a beszélgetés módszere, melynek alapvető feltétele a gyermek aktív szóincse, mely által kitudja fejezni gondolatait, érzéseit. A beszélgetés egyéb kívánalmái a nyugodt, szeretetteljes légkör, valamint a sugalmazó kérdések mellőzése, mellyel befolyásolható a gyermeki válasz.

A gyermeki munkák elemzéséből is sok mindenre választ kaphatunk, előnye, hogy nem külön feladtként készíttetjük, hanem a szabadidős foglalkozások keretében. (Hegyi, é.n., 24.) Ezek előnye, hogy emóciókat rögzítenek, tehát egy-egy rajz mögött elaborációs mechanizmusok húzódnak meg, vagyis a feszültség ki és átdolgozása, így a stressz csökken, „*a konfliktus hangulattá szelídül.*” (Berghauer-Olasz, 2013, 84.) Egyszeri rajzból viszont sohasem szabad messzemenő következtetést levonni, hiszen az óvodások érzelmei pillanatonként változnak. (Hegyi, é.n., 24.)

Jelen vizsgálat során anamnézis és kérdőív segítségével rögzítettük a gyermekekről gyűjtött információkat.

Az előbbi vizsgálati módszer a gyermek születésére, családi hátterére, eddigi betegségeire, egészségi állapotára, szokásainak, félelmeinek feltérképezésére hivatott.

A testvérek számából, a gyermek családban betöltött szerepéről kapott információk, a terhesség és szülés lefolyása a gyerek idegrendszerének érési folyamait tükrözhetik, a mozgás és beszédfejlődés menete előrevehető az ezeken a területeken fellépő zavarokat, a táplálkozás, alvás, szobatisztaság alakulása, a gyermek önszabályozó funkcióinak milyenségét határozza meg.

Az anamnézis természetesen szükség szerint bővíthető, követelmény viszont, hogy az információszerzés ne kikérdezészerű legyen, igazodjon a kötetlen beszélgetés formájához.

A másik, fejlettségi szint meghatározására irányuló módszer a kérdőíves megfigyelés. A felmérés főleg a gyermeki éntudat, frusztrációs tolerancia, az óvodáskorúak érzelmi-hangulati életének meghatározására irányul.

Az énkép a nemi identitás, a fizikai külső elfogadása, az önállóság, önkiszolgálás területein érhető tetten. Bármilyen zavar magatartásbeli problémákat irányoz elő, ezért fontos a feltérképezésük.

A frusztrációs tolerancia, a feszültség elviselésének a képessége, az iskolaérettség egyik mutatója, itt főleg a kudarcűrő képesség, a monotóriatűrés, szabályokhoz és feladatokhoz való alkalmazkodás kérdésköre kutatott. Kelemen Lajos kérdőívében átlag számítását javasolja a képességek megfigyelése során, kiscsoportoskorú gyerek esetében nem indokolt a mérés, középsőcsoportos korúaknál a normál érték 2,5-3,5 között mozog, nagycsoportoskorban már elvárt a 3 fölötti érték.

A harmadik vizsgálati szempont a gyermek érzelmi-hangulati jellemzőinek meghatározása. Az általános érzelmi hangulat, a temperamentum és az érdeklődés az emóciók mivoltára utalnak. (Kelemen, 2001,)

Az említett módszereket használva azt a hipotézist próbáltuk bizonyítani, hogy óvodáskorban a gyerekek szociális, érzelmi és akarati képességei magasabb szintre jutnak. Ennek érdekében ugyanazt a nyolc óvodást figyeltük meg az óvodába lépés kezdetekor és iskoláskorhoz érve, a kapott eredményeket pedig összesítettük, s a következő fejezetben mutatjuk be.

3.2. A vizsgálat eredménye

Munkánk azt a kérdést próbálja megválaszolni és a gyakorlatban is feltérképezni, hogy milyen változáson mennek keresztül a gyerekek szociális, érzelmi és akarati képességei. Ennek vizsgálatára a közvetlen megfigyelés, a beszélgetés és a gyermeki munkák elemzésének módszerét alkalmaztuk, valamint Kelemen Lajos *Képességmérés az óvodában* című művének azon részét, melynek segítségével az óvodások szociális-érzelmi-akarati képességeinek fejlettségi szintjét határozhatjuk meg, illetve Gonda Judit projektmódszeres felmérésére is kísérletet tettünk.

A vizsgálatot egy magyar nyelvű óvodában végeztük különböző korú gyerekek körében. A megfigyelés időtartama két év, előző munkánkban elsősorban kis- és középsőcsoportos korú gyerekek körében végeztünk felmérést. Mostani kutatásunk pedig ugyanezen kisóvodások képességeinek fejlődését kívánja bemutatni és összehasonlítani az előző évi mutatókhoz képest. Nyolc különböző korú óvodást figyeltünk meg a mindennapi tevékenységeik során, beszélgetés keretében próbáltuk megismerni legfőbb személyiségvonásaikat, munkáik alapján igyekeztünk képet kapni érzelmi életük meghatározóiról, az óvodapedagógusok jellemrajzai alapján kívántuk felderíteni az egyén társas kapcsolataiban megnyilvánuló szerepvállalását, szüleikkel való kötetlen beszélgetés során érdeklődtünk a születésük körülményeiről, szokásaikról, családi háttérükről, mindezt pedig anamnézisben és kérdőívben rögzítettük.

A gyerekek körében végzett vizsgálat első lépése a gyerekek énképének és a társas kapcsolatokban megnyilvánuló szerepvállalásának felderítése. Hiszen a gyermek önértékelése, melyet a fizikai külső, a gyermek tevékenységeinek sikeressége, valamint a társas kapcsolatok határoznak meg, a személyiség fejlődésének legfontosabb meghatározója, „... *funkciója a szükségletek önszabályozott módon való kielégítése a környezet elvárásaival való összhang biztosításával. Ha a környezet bármilyen téren elégedetlen a gyermekkel, akkor a gyermek bizonytalanná, szorongóvá válhat, mely gátolhatja a gyermek harmonikus fejlődését, magatartászavar kialakulásához vezethet.*” (Kelemen, 2001, 32.)

A következő összesített táblázatokban mutatjuk be a gyerekek énképének jellemzőit a 2014/2015-ös és a 2015/2016-os tanévben végzett kutatás alapján, szemléltetve hogyan értékeli önmagukat bizonyos tevékenységekben, mennyire azonosolnak saját nemükkel, mit gondolnak fizikai külsejükről, igénylik-e a segítséget, s hogy milyen mértékben önállóak.

A gyerekek énképére jellemző vonásokat két összesített táblázatban jelöltük, majd pedig konzekvenciát vontunk le, összehasonlítottuk ugyanazon gyerekek fejlettségi színjét és elemeztük az eltéréseket.

Énkép → 2014-2015 tanév Név↓	A gyermek önmagát Bizonyos tevékenységekben	Nemi Identifikáció	Fizikai külső elfogadása	önállóság, önkiszolgálás	Csoportos tevékenységekben megnyilvánuló szerep	Csoportban betöltött szerep	Társas kapcsolati jellemzők
1. gyerek (5 éves, fiú)	Alul- értékeli	Nemét elfogadja és annak Megfelelően viselkedik	Fizikai külseje miatt bizonytalan, gátlásos, félrehúzódo	Segítségre szorul és igényli a segítséget	Végrehajtó	Lassú ügyetlen	Több felszínes kapcsolata van
2.gyerek (5 éves lány)	Alulértékeli	Nemét elfogadja, de másik neművel is barátkozik	Fizikai külsejét elfogadja	Segítségre szorul és igényli a segítséget	Csendes megfigyelő	A szép	nincs barátja, magányos, felölt közelségét keresi
3.gyerek (5 éves, fiú)	Alul- értékeli	Nemét elfogadja és annak Megfelelően viselkedik	Fizikai külsejét elfogadja	Segítségre szorul és igényli a segítséget	Végrehajtó	Bohóckodó	Több felszínes Kapcsolata van
4.gyerek (4 éves, lány)	Felül- értékeli	Nemét elfogadja és annak megfelelően viselkedik	Fizikai külsejét elfogadja	Segítségre szorul, de nem igényli a segítséget	Vezető	Szabálybetartó, Felügyelő	Szimbiotikus kötődésű, felölt közelségét keresi
5.gyerek (3 éves, lány)	Alul- értékeli	Nemét elfogadja, de másik neművel is barátkozik	Fizikai külsejét elfogadja	Életkorához képest Önállóbb	Végrehajtó	A szép	Szimbiotikus kötődésű
6.gyerek (5 éves fiú)	Alul- értékeli	Nemét elfogadja, de másik neművel barátkozik	Fizikai külsejét elfogadja	Önállósága életkorának megfelelő	Végrehajtó	Szabály- betartó, felügyelő	Szimbiotikus kötődésű
7. gyerek (5 éves fiú)	Alulértékeli	Nemét elfogadja és annak megfelelően viselkedik	Fizikai külsejét elfogadja	Segítségre szorul és igényli a segítséget	Vezető	Romboló, Agresszív	3-4-5 tagú közösség állandó tagja
8. gyerek (5 éves lány)	Reálisan értékeli	Nemét elfogadja, de másik neművel is barátkozik	Fizikai külsejét elfogadja	Segítségre szorul és igényli a segítséget	Ötletadó	Fontoskodó, intézkedő	Szimbiotikus kötődésű

4. táblázat: A gyerekek énképének mutatói a 2014/2015-ös felmérés alapján

Énkép → 2015/2016 Név↓	A gyermek önmagát Bizonyos tevékenységekben	Nemi Identifikáció	Fizikai külső elfogadása	önállóság, önkiszolgálás	Csoportos tevékenységben megnyilvánuló szerep	Csoportban betöltött szerep	Társas kapcsolati jellemzők
1. gyerek (6 éves fiú)	Reálisan értékeli	Nemét elfogadja és annak megfelelően viselkedik	Fizikai külsője alapján önmagát ügyetlennek tartja, szorongó	önállósága életkorának megfelelő	Végrehajtó Néha ötletadó	Lassú Ügyetlen	Nincs állandó barátja, magányos, gyermek (ek) közelségét keresi, kezdeménysz ését azonban elutasítják
2.gyerek (6 éves lány)	Alul értékeli	Nemét elfogadja, de másik neművel barátkozik	Fizikai külsőjét elfogadja	Segítségre szorul és igényli azt	Végrehajtó Kezdeménysz	A szép	3-4-5 tagú közösség állandó tagja
3.gyerek (6 éves fiú)	Reálisan értékeli	Nemét elfogadja, de másik neművel barátkozik	Fizikai külsőjét elfogadja	Önállósága életkorának megfelelő	Ötletadó Kezdeménysz	Az erős, romboló	3-4-5 tagú közösség állandó tagja
4.gyerek (5 éves lány)	Reálisan értékeli	Nemét elfogadja és annak megfelelően viselkedik	Fizikai külsőjét elfogadja	Nem szorul segítségre, de igényli azt	Vezető	A szép Szabálybetartó	3-4-5 tagú közösség állandó tagja
5.gyerek (4 és fél éves lány)	Reálisan értékeli	Nemét elfogadja, de másik neművel is barátkozik	Fizikai külsőjét elfogadja	Életkorához képest önállóbb	Ötletadó	A szép	kiterjedt, tartalmas kapcsolata van a gyerekekkel,
6. gyerek (6 éves fiú)	Reálisan értékeli	Nemét elfogadja, de mégis a másik nemre jellemző megnyilvánulásai vannak	Fizikai külsőjét elfogadja	Nem szorul segítségre, de igényli azt	Csoport normáit hangsúlyozó	Fontoskodó, intézkedő	3-4-5 tagú közösség állandó tagja
7. gyerek (6 éves fiú)	Alulértékeli	Nemét elfogadja és annak megfelelően viselkedik	Fizikai külsőjét elfogadja	Segítségre szorul és igényli azt	Csoport normáit hangsúlyozó	Bohóckodó	nincs barátja, magányos, gyermek(ek) közelségét keresi
8. gyerek (6 éves lány)	Reálisan értékeli	Nemét elfogadja, de másik neművel is barátkozik	Fizikai külsőjét elfogadja	Teljesen önálló	ötletadó	Fontoskodó, intézkedő	Szimbiotikus kötődésű, de más gyerekhez is alkalmazkodó

5. táblázat: A gyerekek énképének mutatói a 2015/2016-os felmérés alapján

A 2014/2015-ös vizsgálatból kiderül, hogy a gyerekek többsége saját nemét elfogadja és annak megfelelően viselkedik, esetleg jellemző, hogy ellenkezőneműekkel is barátkozik.

Fizikai külső tekintetében a megfigyelt egyének közül egy gyereknek (1. gyerek) okozott gondot testfelépítése (kissé túlsúlyos), mely viselkedésében gátlásosságban és bizonytalanságban nyilvánul meg, illetve abban, hogy önmagát bizonyos tevékenységekben alulértékeli. Ő a csoportos tevékenységekben általában a végrehajtó, sok esetben pedig csak a csendes megfigyelő szerepét töltötte be, ugyanakkor több felszínes kapcsolata is volt.

Az édesanyával folytatott beszélgetésből kiderül, hogy a terhesség időszaka számára eléggé stresszes volt a még akkor függőben lévő tanulmányai miatt, amit a baba is megérezhetett, emellett nyugtalan csecsemő volt, korához képest nem aludt eleget, mostani alvása is nyugtalan és gyakran előfordult még sokáig nála az enurézis, éjszakánkénti bevezelés.

Kelemen Lajos leírása szerint ilyen esetben, az alvás és szobatisztaság funkcióinak nem megfelelő alakulása eredményezi azt, hogy a gyermek nem képes megfelelő módon szabályozni belső feszültségeit. (Kelemen, 2001, 12)

Az egy évvel későbbi megfigyelés alapján az említett gyerek énképének mutatói változást tükröznek, saját képességeit ugyanis már reálisan értékeli, tisztában van tulajdonságaival, ügyességi versenyeken testfelépítése miatt még kissé szorongó ugyan, néha lassú és ügyetlen, viszont kognitív képességeivel kiemelkedik társai közül, elsöre megérti a feladatokat és önállóan végzi azokat, tudományos érdeklődés jellemzi, képeskönyvek, logikai játékok, fejtörők tekintetében kiváló teljesítményt nyújt.

Sokszor magányos, gyerekek közelségét keresi, ám előfordul, hogy elutasítják. Ennek oka, hogy hajlamos a megbetegedésre és túl gyakran hiányzik betegség miatt, ez hátráltatja a társas kapcsolatainak kialakulását. Viszont már nem csak a végrehajtó szerepét tölti be egyes játékevénységekben, hanem sokszor ő az ötletadó.

A 2. gyerek a kis- és középsőcsoportos időszak alatt a csendes megfigyelő szerepét töltötte be a csoportos tevékenységek során, és mindinkább felnőtt közelségét kereste, nagycsoportos korhoz érve a változás abban mutatkozik meg nála, hogy sikerült egy többtagú közösség állandó tagjává válnia, és sokszor kezdeményező, más esetben végrehajtó szerepet töltenie be ezen belül.

A 3. gyerek saját képességeit az előző évi mutatókhoz képest már reálisan értékeli. Csoportos tevékenységekben betöltött szerepköre is megváltozott, ugyanis míg kis- és középsőcsoportos korban több felszínes kapcsolattal rendelkezett, s többnyire a végrehajtó, bohóckodó szerepét töltötte be, most inkább többtagú közösség tagja, ahol sok esetben romboló megnyilvánulásai vannak.

Sokszor megfigyelhető nála a figyelemzavar és a hiperaktivitás több tünete, nem képes egy helyben ülni, koncentrálni, nagyon gyenge monotóriatűréssel rendelkezik, nehézséget okoz számára a várakozás, impulzív cselekvés jellemzi, túl mozgékony, szabályokkal és utasításokkal szemben ellenálló magatartást produkál.

Az anyukával folytatott beszélgetés során megtudhattuk, hogy a gyermek bár komplikáció nélkül, de császármetszéssel született, ami akár okozhatta is a hiperaktivitás kialakulását.

Az óvodai beszoktatás nála különösképp nehezen zajlott, mivel egyedüli gyerek a családban és anyukájával töltötte a legtöbb időt, így nehezen szakadt el tőle, nagyon sokat sírt, míg megértette, hogy az óvodapedagógusok szeretetteljes közelségébe került. Sok esetben hányt, ami főleg a szoktatás időszakában volt megfigyelhető, illetve, úgy tűnt, mintha a környezetváltozás

okozta stressz megnyilvánulása volna ennek az oka. Nagycsoportra való lépése óta azonban ez megszűnt. Nála kifejezetten indokolt a differenciált bánásmód.

A 4. gyerek kiscsoportosként saját képességeit túlértékelt, segítségre szorult, bár nem igényelte azt, csoportos tevékenységekben a vezető, szabálybetartó szerepét töltötte be, bár nehezen szakadt el az óvodapedagógus közelségétől, aztán szimbiotikus kötődés jellemezte társas kapcsolatait, azaz barátja hiánya szorongást váltott ki belőle. Egy év elteltével már tisztában van saját képességeivel, bár sokszor biztatásra, motiválásra szorul, többtagú közösség tagja, ahol a vezető szerepet gyakorolja, némi agresszió is megfigyelhető játékában, amit általában a tevékenységből való kizárás formájában vetít ki másokra.

Az 5. gyerek önállóságát tekintve előrehaladottabb szinten volt az előző évi felmérések szerint, mint kortársai. Többtagú közösség tagja, jellemző rá, hogy nemcsak saját nemüekkel barátkozik.

A 6. gyerek esetében az ellenkező nemüekkel való azonosulás a kiemelendő, ami nem feltétlenül probléma, hiszen az óvodáskor a nemi identitás kialakulásának első színtere. Ez azzal is magyarázható, hogy kislány a legjobb barátja, vagy gyengébb lelkületű, mint társai.

A 7. gyerek a megfigyelés mindkét évében alulértékelt saját képességeit, bár iskoláskorhoz érve már a reális látásmód felé kezd dőlni az önértékelési mérce. Míg középső csoportban a romboló, agresszív viselkedés jellemezte a csoportban beöltött szerepét, mára inkább bohóckodó, a normákat hangsúlyozó magatartás domináns nála. Bár jelenleg nincs állandó barátja, és keresi a gyerekek közelségét, társai többnyire bevonják a játéktevékenységbe.

A gyermek óvodai beszoktatása már két és fél éves korában kezdetét vette, eleinte az altatásánál adódtak gondok, ugyanis sem aludni, sem pihenni nem akart, zavarta társait, kiabált, nehezen nyugodott meg, ölben ringatva aludt el, a csendespihenő után nehezen lehetett felébreszteni. Később sokszor indulatos, agresszív viselkedés jellemezte, harapott, kiabált ordítózott társaival, ha nem az ő akarata érvényesült. Egyes óvodapedagógusokat kimondottan szeretett, másokat minden próbálkozás ellenére elutasított.

Édesanyja ekkor sokat volt távol munkahelyi követelmények miatt, ez új fordulat volt a gyermek életében, amit még tetőzött az új környezettel való találkozás, a legtöbb jel szerint tehát az agresszió kiváltó oka a biztonságérzet, szeretethiány és a túl engedékeny szülői magatartás, a szabályok betartatásának hiánya.

Jelenleg azonban a harmonikus szülő-gyerek viszony figyelhető meg a családban, az édesanya új munkahelye miatt több időt tud szánni gyerekére, s az agresszív viselkedésbeli megnyilvánulások is elmaradozni látszanak. A gyerek az óvodai szabályokkal és elvárásokkal is azonosulni tud, mára kialakult szabály- és feladattudata.

A 8. gyerek kiscsoportos kora óta reálisan értékeli saját képességeit, mára már teljesen önálló minden feladatvégzésben, egyéni ötletei, kreativitása számos tevékenységében kimagaslik.

Legjobb barátja egy kisfiú, de saját nemüekkel is tartalmas kapcsolatot ápol, toleráns, empátikus társaival.

Az óvodáskorúak körében végzett megfigyelés eredménye, hogy a gyerekek nagyobb hányada három-négy, talán még öt éves korban is alulértékeli saját képességeit, nagycsoportos korra viszont már reális énképpel rendelkeznek.

A nemi identifikáció esetében többen nemcsak saját nemüket fogadják el, hanem jellemző rájuk az ellenkező nemüekkel való kapcsolatteremtés, egy gyerek esetében pedig a másik nemmel való azonosulást tapasztaltunk.

Fizikai külsejét egy gyerek kivételével (1. gyerek) mindegyik elfogadja.

Az önállóság és önkiszolgálás tekintetében azt láthattuk, hogy a megfigyelt gyerekek nagyobb hányada kis- és középsőcsoportos korban segítségre szorult és igényelte is azt, kisebb részüknél már jelentkeztek az önállóság alapjai.

Ugyanezen gyerekek önállósága ezzel szemben nagycsoportos korban már megfelel az ebben az életkorban elvártnak, sőt lányok esetében már társul hozzá igényesség, pontosság, illetve a másoknak való segítségnyújtás készsége is.

A vizsgálat eredményei leginkább azt bizonyítják, hogy a kis- és középsőcsoportos korú óvodások énképe, társas kapcsolatai fejletlenebbek, felszínebbek, ami főleg az önértékelés és az önkiszolgálás, valamint a csoportos tevékenységekben megnyilvánuló szerepvállalás terén nyilvánul meg. Nagycsoportoskorra ezzel szemben már reális énképpel rendelkeznek, jelen van náluk a fokozott önállóság képessége.

Ezek pedig, vagyis az környezet elvárásaihoz való alkalmazkodás, az önkiszolgálás képessége, a gyermek feladat-, szabály- és éntudatának megfelelő alakulása a szociális fejlettség legfontosabb mutatója óvodáskor végén, sőt, ami a legfontosabb, alapvető iskolaérettségi jel. (W. Mikó, 2004, 100.)

A következő szempont, amit vizsgálat tárgyává tettünk az akarati képességek fejlettségi szintjei. A felmérés eredménye a frusztrációs tolerancia, (a feszültség elviselésének képessége) vizsgálatából derül ki. Hiszen minden gyermeknek, sőt a felnőtteknek is nagyon nehéz megbírkózniuk a pszichés feszültséggel: *„A gyermeki idegrendszer természetesen jóval kialakultabb, érettebb a felnőtténél, ezért a gyerekek esetében életkori sajátosságként találkozunk a feszültség levezetésének agresszív (sírás, helyzetből való kilépés) formájával. Középsős és nagycsoportos gyerekeknél az idegrendszer érési folyamatainak köszönhetően (főként a hirtelen nyúlás fázisait követően) a gátló folyamatok egyensúlyba kerülnek az idegrendszer serkentő, izgalmi folyamataival, az érzelmek feletti önuralom, a feladattudat, a kitartás, a késleltetés képessége, stb. lényeges fejlődésen megy át rövid idő alatt.”* (Kelemen, 2001, 37)

Az óvodások akarati képességeinek analizálásakor megvizsgáltuk a gyermekekre jellemző viselkedésbeli megnyilvánulásokat akadályoztatás, kudarc esetén, a kitartás, montóriatúrés tekintetében, analizáltuk a késleltetés képességét gyermekeként, a konfliktusmegoldás módját, a feladat-, szabálytudat és a közösséghez való alkalmazkodóképesség milyenségét, a gyermeki viselkedés formáját siker esetén, valamint az önuralom megnyilatkozásait.

Minden állítás esetében aláhúztuk az aktuális gyermekekre vonatkozó sorszámot, összeadtuk azokat és elosztottuk a kérdések számával, vagyis átlagot vontunk és táblázatban rögzítettük és összehasonlítottuk az eredményeket.

A vizsgálat során összehasonlítottuk az előző év során mért mutatókat a most kapott értékekkel, célunk egy összesített táblázat segítségével felvázolni a fejlődésbeli különbségeket, változásokat.

A középsőcsoportos korú gyerekek esetében a 2,5-3,5 közötti érték jelenti az átlagost, értelemszerűen az ettől alacsonyabb érték a fejlesztés szükségességére hívja fel a figyelmet. Nagycsoportoskorú gyerekeknél a frusztrációs tolerancia átlaga meg kell, hogy haladja legalább a 3-as fölötti értéket. (Kelemen, 2001, 37.)

Név	2014/2015-ben mért Átlag	2015/2016-ban mért Átlag
1.gyerek	3	3,8
2.gyerek	2,5	3,3
3.gyerek	2,3	3,0
4.gyerek	3,1	3,5
5.gyerek	3,5	4,0
6. gyerek	3,5	4,1
7. gyerek	2,1	2,9
8. gyerek	4,0	4,5

6. táblázat: A gyerekek akarati képességeinek mutatói a 2014/2015-ös és a 2015/2016-os felmérés alapján

A táblázatból kitűnik, hogy a középsőcsoportos óvodások közül a 2014/2015-ös adatok szerint két gyerek (3. és 7. gyerek) frusztrációs toleranciája tér el az átlagostól. A többieké a már említett keretek között mozog, sőt az egyik kislány (8. gyerek) esetében magasabb is, mint az ő korában elvárt fejlettségi mutató.

A feszültség elviselésének képessége, azaz a frusztrációs tolerancia átlagostól való elmaradása azoknál a gyerekeknél fordul elő, akiknek idegrendszere később indul érésnek (túlmozgékony, testi fejlődésben elmaradott gyerek). (Kelemen, 2001, 37)

Megvizsgálva az álagostól eltérő mutatókat, kiderül az egyik gyerek (3. gyerek) esetében, hogy középsőcsoportos korban akadályoztatás esetén elsírta magát, dacos viselkedés jellemezte, monotóniatúrása igen alacsony volt, iskoláskorhoz érve a mostani felmérés szerint a mért fejlettségi szint súrolja ugyan a határt, de a gyermek viselkedése figyelemzavarra, hiperaktivításra utal, a feladatokat ugyanis még mindig nagy erőfeszítéssel végzi, a szabályokat nehezen fogadja el, társaival való kapcsolatában eléggé közömbös, siker esetén örül ugyan, de ez nem készíti őt folytatásra, érzelmei eléggé szélsőségesek, uralkodóak.

A gyermek frusztrációs toleranciájának eltérése miatt mindenképp szükség van a fejlesztésre.

A másik gyerek (7. gyerek) fejlettségi szintje sem középső-, sem nagycsoportos korban nem érte el a kívánalmaknak megfelelő értéket. Ő a csoportos tevékenységekben a vezető szerepét tölti be, de sok esetben romboló, agresszív természetű, többtagú közösség tagja, ahol indulatosságával érvényesíteni tudja akaratát.

Akadályoztatás esetén agresszív, kudarcra való szembesüléskor dacos viselkedés jellemzi, rövid ideig képes elviselni az unalmas helyzetet, feladatait nagy erőfeszítéssel végzi, a szabályokat nehezen fogadja el, változtatni szeretne rajtuk, közösségben, vagy konfliktushelyzetben öntörvényű, indulatos, durva, érzelmei uralkodóak és eléggé szélsőségesek. Bár ezek a megnyilvánulási formák már kevesebb számban fordulnak elő, mint korábban.

Az anamnéziséből és a megfigyelésből kiderül, hogy az ő esetében a szülei „*a laissez faire*”, azaz *ráhagyó nevelés*”-t alkalmazták. (Balogh, 2005, 150.) Ennek következtében nem alakult ki nála a szabályokhoz és feladatokhoz való alkalmazkodás képessége, ezért kiszámíthatatlan és nehezen befolyásolható viselkedése. Az ő esetében mindenképp indokolt a fejlesztés szükségessége.

A harmadik vizsgálati szempont a gyerekek érzelmi-hangulati jellemzőinek és temperamentumának figyelembe vétele. Melyet figyelembe véve képet kaphatunk a gyermek érzelemvilágának élmény- háttéréről, illetve az érzelmi reakciók gyors-lassú, erős-gyenge, rövid-tartós idejű lefolyásának jellemzőiről. Mindezek segítenek a gyermekhez való alkalmazkodás és elvárás meghatározásában. A gyermek temperamentumának ismerete pedig előirányozza a mélyebb gyermekismeretet. (Kelemen, 2001, 38)

Dátum	Érzelmi állapot		Temperamentum		Érdeklődése	
	2014/2015	2015/2016	2014/2015	2015/2016	2014/2015	2015/2016
1.gyerek (fiú)	Szorongó-félnék	Szorongásából kibillenthető	Lassú-nyugodt	Lassú-nyugodt	Átlagos ideig tart	Átlagos ideig tart
2.gyerek (lány)	Szorongásából kibillenthető	Kiegyensúlyozott	Élénk-Kiegyensúlyozott	Élénk-Kiegyensúlyozott	Átlagos ideig tart	Átlagos ideig tart
3.gyerek (fiú)	Szorongásából könnyen kibillenthető	Robbanékony	Gyors	Gyors	Rövid ideig áll fenn	Rövid ideig áll fenn
4.gyerek (lány)	Indulatos	Kiegyensúlyozott Néha indulatos	Gyors	Robbanékony	Átlagos ideig tart	Kitartó
5.gyerek (lány)	Kiegyensúlyozott	Vidám	Lassú-nyugodt	Kiegyensúlyozott	Kitartó	Kitartó
6.gyerek (fiú)	Félnék	Kiegyensúlyozott	Lassú-nyugodt	Élénk-Kiegyensúlyozott	Átlagos ideig tart	Kitartó
7.gyerek (fiú)	Robbanékony Indulatos	Kiegyensúlyozott	Robbanékony Gyors	Élénk-Kiegyensúlyozott	Rövid ideig áll fenn	Átlagos ideig áll fenn
8.gyerek (lány)	Kiegyensúlyozott	Vidám-Kiegyensúlyozott	Élénk-Kiegyensúlyozott	Élénk-Kiegyensúlyozott	Rövid ideig áll fenn	Kitartó

7. táblázat: A gyerekek érzelmi-hangulati jellemzői a 2014/2015-ös és a 2015/2016-os felmérés alapján

A vizsgálat eredménye, hogy a megfigyelt gyerekek többségének érdeklődése kis- és középsőcsoportos korban átlagos, esetleg rövid ideig kitartó kortársaikéhoz képest (egy gyerek képez ezalól kivételt, az 5. gyerek). Az egy évvel későbbi felmérés eredménye, hogy többségük érdeklődése már kortársaikéhoz képest kitartóbb, vagy legalábbis átlagos ideig áll fenn, ez pedig elvárt követelmény ebben az életszakaszban, mely mintegy előrevetíti a gyerekek felfedezési vágyát, és iskolaérettségi jel is egyben. Kivétel ezalól az a figyelemzavarral küzdő gyerek (3. gyerek), akinek differenciált bánásmódjának indoklásáról már az előzőekben szó esett.

Temperamentumukat tekintve a gyerekek nagyrésze a lassú-nyugodt, vagy a robbanékony-gyors vérmérséklet jellemző. Tehát még szélsőségesebb érzelmi megnyilvánulások előfordulása figyelhető meg ebben az életkorban, az idejű kutatás eredménye viszont az élénk kiegyensúlyozott érzelmi megnyilvánulás dominanciáját tükrözi.

A nagycsoportos korúak már könnyebben kibillenthetőek gátlásosságukból, szorongásaikból, nagyobb részükre az élénk, kiegensúlyozott temperamentumtípus a jellemző, Érzelmi megnyilvánulásaik kevésbé szélsőségesek, mint azt a fiatalabb korban megfigyelhettük.

A dolgozat elején megfogalmazott hipotézis, miszerint a szociális, érzelmi, akarati képességek óvodáskorban változáson mennek keresztül, igazolódni látszik, ugyanis a megfigyelt gyerekek óvodába iratásukkor még inkább felnőtt közelségére támaszkodtak, mindegyikőjüket labilisabb érzelmi állapot jellemezte, akarati képességeik terén még nem alakult ki a szabályokhoz és feladatokhoz való alkalmazkodás képessége, a frusztrációs tolerancia során mért mutatók bizonyítják leginkább az eltérést, a változást, az idő előrehaladtával ugyanis az adott korcsoportnak megfelelő értéket mértünk szinte minden gyerek esetében, kivétel ez alól két óvadás, az ő fejlettségi szintjüknek a lemaradásáról és a felzárkóztatás indokoltságáról az adott helyen szóltunk.

Munkánk végén a szakirodalom és a vizsgálat eredményeit figyelembe véve tehát megállapíthatjuk, hogy óvodáskorban a gyerekek szociális, érzelmi és akarati képességei fejlődésen mennek keresztül, iskoláskorra elsajátítják a hatékony és szituációnak megfelelő magatartásmintákat, valamint képesek lesznek érzelmeik viselkedéses megnyilvánulásainak korlátozására, illetve bizonyos szabályokhoz, feladatokhoz való alkalmazkodásra.

4. Játékos projekt.

Módszertani tervezet az átlagostól elérő képességszint felismeréséhez és fejlesztéséhez

„Minden gyerek különleges emberi lény, aki a saját egyéni módján növekedik és fejlődik. Néhány gyerek később éri el a fejlődési folyamat állomásait, szakaszait, mint társai. Mások a felgyorsult fejlődési ütemükkel, többletképességeikkel emelkednek ki kortársaik közül.” - írja Gonda Judit *Kerekvilág* című munkájában, melyben játékos óvodai projekteket sorakoztat fel az átlagostól eltérő készség- és képességszint megismeréséhez. (Gonda, 2012, 5.)

Ezek alapján jelen szakdolgozatban hasonló módszert kívánunk bemutatni, mely a fejlődésbeli különbség felismerését célozza és kísérletet tesz a felzárkóztatásra az óvodai nevelési folyamatba beágyazódva.

A munkában szereplő módszertani tervezet egy héten át tartó foglalkozástervet ír le. A projekthét alatt nemcsak arra a kérdésre kerül válasz, hogy kik azok a gyerekek, akik képesség- és készségszintjét érdemes egyéni módszerekkel fejleszteni, hanem, hogy milyen problémákkal találkozhat egy óvodapedagógus a felmérés és a fejlesztésre tett kísérlet során.

Munkánkban tehát a tervezet megvalósításának tapasztalatait is be kívánjuk mutatni, mert fontosnak tartjuk a differenciált bánásmódot, a felzárkóztatásra szoruló felismerését és az erre irányuló lehetőségek bemutatását.

A képességek fejlesztésében nagy szerepe van a pedagógusnak, hiszen *„fejlett szociális kompetenciájú embereket csak az tud nevelni, aki maga is fejlett szociális kompetenciával rendelkezik, és ismeri azoknak a pszichológiai folyamatoknak a természetét, amelyekben a szociális kompetenciát alkotó komponensek alakulnak, növekednek. Emellett alkalmazni tudja azokat a módszereket és eszközöket, amelyekkel a szociális készségek és képességek hatékonyan fejleszthetők.”* (Zsolnai, é.n.)

„Barátaink az állatok” projekt

- 1. A projekt célja:** A gyerekek szociális- érzelmi-akarati képességének felmérése óvodáskorban, az átlagostól eltérő készség- és képességszint felmérése és fejlesztése.
- 2. A felzárkóztatás célja:** motiválni a gyerekeket a feladat végrehajtására, önálló munkavégzésre való sarkallás, a munkavégzésben való kitartás erősítése, saját fantázia, kreativitás előhívása, önbizalom erősítése, a képességek kibontakoztatása, kudarcűrő képesség, monotóriatűrés erősítése, szociális- érzelmi-akarati képességek fejlesztése.

3. A felzárkóztatásra irányuló lehetőségek:

- a gyerekek sikerélményére, alkotásvágyára való építkezés
- a gyerekek előzetes tapasztalataira való építkezés a tartalom differenciált megválasztásában.
- Eltérő feladatok megoldása, egyszerűbb, vagy bonyolultabb problémák felvetése
- Az értékelés módszerének igazítása a gyerekek igényeihez
- A munkaformák igazítása a gyermek igényeihez (csoportban, vagy egyénileg)
- a nevelési stílus igazítása a differenciált bánásmódot igénylő gyerekekhez
- a munkavégzés ütemének, tempójának irányítása a gyerekek igényeihez
- a segítségadás módjának igazítása a gyerek igényeihez (bemutatni, megmutatni)

4. A projekt témája: Barátaink az állatok...

5. A projekt feladata:

- a felzárkóztatást, egyéni bánásmódot igénylő gyerek megfigyelése, elért eredményeinek meghatározása együttes vélemény szerint.
- Az együttműködés formáinak kialakítása
- A fejlesztés tervezése foglalkozásokon, az egyéni és csoportos fejlesztő tevékenység során.

A feladatok megoldásának értékelése: A gyerekek játékokhoz való viszonyát, teljesítményét a tevékenység közben jegyezzük fel. Minden feladat után „-” jel figyelmeztet arra a fejlettségi szintre, amely már problémát jelezhet, tehát további egyéni vizsgálatot, megfigyelést igényel.

Az értékelési skálán a „+ ” jel átlagos fejlettségi szintre utal. A „+ +” jel az átlagon felüli képességek szintjét takarja, ami nem diagnosztizál, csak felhívja a figyelmet arra, hogy e kisgyerek „tehetségigéretnek” számít. [Gonda, 2012, 15.]

Hétfő:

Feladat:

Közvetlen tapasztalatszerzés az állatokról. A megfigyelés az óvoda kertjében, az intézmény környékén, illetve egy közeli parkban történhet.

- *A kirándulások séták, lehetőséget biztosítanak arra, hogy jobban megismerhessük a gyerekek érdeklődési körét, motiváltságát. Felszínre kerülhetnek bizonyos problémák akár a helyszínen, akár a feldolgozás során. Például figyelemzavar, késleltetett vizuális emlékezet.*

Megfigyelési szempontok, a beszélgetés vezérfonala

- Milyen állathangokat hallunk az óvoda környékén?
- Figyeljük meg milyen állatok élnek óvodánk környékén (bogarak, madarak, cicák, kutyák)!
- Nektek, milyen háziállataitok vannak otthon?

Értékelés	
-	nem figyel, vagy csak nagyon rövid ideig képes koncentrálni (nagycsoportos korban általában a gyerekek érdeklődnek az őket körülvevő környezet iránt)
+ -	részt vesz a megfigyelésben, de különösebben nem érdeklődik, nem kérdez
++	<ul style="list-style-type: none">- képes alaposan szemügyre venni a dolgokat, megfigyelni az apró részleteket- gyorsan észreveszi a dolgokat- sokat kérdez, kérdései ok-okozati összefüggések megértésére irányulnak- ismeretei sok forrásból származnak- több napon keresztül végez megfigyeléseket, kitartó, élvezzi a felfedezés örömét

Visszatérve az óvodába...

- *Logikus gondolkodás fejlesztésére irányuló feladat, a tevékenységek iránt kevésbé érdeklődő gyerekek motiválása, témára hangolása találós kérdések segítségével.*

Feladat:

- A gyerekeknek a csoportszobában elrejtett papírállatkákat kell megkeresniük. Majd találós kérdések segítségével különválogatni a háziállatokat, a vadállatoktól

Instrukció:

- Míg távol voltunk, egy csomó állat látogatott el hozzánk, találjátok meg őket!

- A papírfa alá csoportosítsuk a vadállatokat, a papírház köré a háziállatokat, de egy boszorkány mindkét helyszínt elvarázsolta, az állatok csak úgy költözhetnek be otthonaikba, ha megfejtitek a találós kérdéseket és megtaláljátok a keresett állatot!

➤ **Szociális készség fejlesztése játék segítségével, a visszahúzódó, motiválatlan, bátorításra szoruló gyerekek közösségbe való beilleszkedésének segítése.**

Egyszer egy erdőben,

Szarkák verekedtek,

Róka papné meghallotta,

Szúnyog lábát kirántotta,

(Az első négy sorra kézfogással körbejárunk)

Durr- durr, pandúr,

(Megállunk, előre nyújtott kézzel tapsolunk a kör közepe felé)

Öreganyám tanított,

(Mutatóujjunkkal rámutatunk ritmusra.)

Lába közé szorított,

(Tenyereinket a két térdünk közé zárjuk.)

Síkatott, ríkatott,

Mint a gerény a tikot.

(Újra körbemegyünk.)

Kotta: Eőry Katalin- Mikus Judit- Tóth Mária: Fogd a kezét! Add tovább! Hagyományaink és nyelvi örökségünk óvónőknek. Budapest, 2012, 87. o.

Kedd:

Feladat: Ötletek gyűjtése a mese befejezésére

Mesehallgatás: Péter és barátja

A mese története: Egy nyári napon Péter, a kertből kiólálkodva az erdő mellett időzik, hallgatja az énekesmadarat, nézi a kacsát, látja a lopakodó macskát. Nagyapja azonban visszahívja a kertbe, óva inti a gonosz farkastól: maradjon csak inkább az udvarban, ne kódorogjon. S lám: ahogy Péter hazatért, fel is bukkan a farkas. Mindenki menekül, amerre lát, a kacsá is menekülne, de a farkas utoléri és bekapja. Ám vele még nem lakott jól, máris újabb zsákmányra feni a fogát. S ekkor jön Péter: barátja, a kismadár segítségével (aki a farkas feje körül repkedve eltereli a farkas figyelmét) egy kötéllel ügyesen egy fához kötözi az állatot. A farkas küzd, de minél inkább feszíti a kötelet, a hurok annál szorosabb. Ekkor vadászok tűnnek fel, s már végezni akarnak a farkassal, de Péter kérésére...

Érkelés	
++	Kinek van több ötlete? Kinek van nagyon eredeti ötlete? Van-e humoros megoldás?

A mese eredeti befejezése: Ekkor vadászok tűnnek fel, s már végezni akarnak a farkassal, de Péter kérésére elállnak ettől, s a foglyot díszmenetben az állatkertbe kísérik. De ezzel még nincs vége: a farkas ugyanis a kacsát egészben nyelte le, így menet közben hallani, ahogy hápog szegény a farkas gyomrában.

Feladat: Megbeszélés

- Hol játszódik a mese?
- Kik a szereplők?

Rajz:

➤ *A gyermekek rajzában tükröződhetnek különböző problémák, úgymint: érzelmi zavar, Finom-motorika fejletlensége, rossz szociális környezet.*

- **Rajzold** le Pétert, amilyen szépen csak tudod!

Értékelés	
-	fontos testrészek hiányoznak: fej, nyak, törzs, láb, kar, szem, orr, száj
+ -	a legfontosabb testrészek mindegyike látható a rajzon, de további részletek nem
+	a fő testrészeken kívül a lábak és a karok megfelelő helyen függenek össze a törzssel, a haj több, mint egy vonal a fej körül, van ruházata (gombsor, kalap, stb.), ujjai vannak a kéznek, az ujjak száma helyes
++	részletezett emberrajz, pl. a vállak határozottan felismerhetők, a lábak és a karok megfelelő helyen függenek össze a törzssel, az orr és a száj kétdimenziós, a fej körvonala nem látszik a hajon keresztül, a törzs körvonala formakifejezőbb, mint a kör, vagy ellipszis, legalább két ruhadarab, ami nem átlátszó, az ujjak, lábak, karok kétdimenziósak, a fej körvonala formakifejezőbb, mint a kör, vagy ellipszis, szem részletezése: szemöldök, pupilla, profilábrázolás, stb.

➤ *Szociális készség fejlesztése játék segítségével, a visszahúzódó, motiválatlan, bátorításra szoruló gyerekek közösségbe való beilleszkedésének segítése.*

Játék: *Énkép fejlesztése: Ki vagyok én?*

A gyermekek körben ülnek. Az óvónő egy zsákban minden gyerek által jól ismert állatok képeit ábrázoló kártyákat rejt el. A gyerekek húznak a zsákból. Pár perc gondolkozási időt kapnak, majd egyenként eljuttassák a kapott állatot. Lehet hangot kiadni, gesztikulálni, ami fontos, hogy minél hitelesebben adják elő az állatot.

Amikor kitalálják a keresett állatot, akkor néhány mondat erejéig megbeszéljük a gyerekek a tanítóval, hogyan adta elő a gyerek az állatot, minek a segítségével jöttek rá az eljátszott állatkára a többiek? Hogy érezte magát az a gyerek, aki eljátszotta az állatot?

A játékot lehet továbbfejleszteni, amikor is különböző állatok nagyon ismert tulajdonsága alapján beszélgetünk a gyerekekkel, hogy van –e az állatka tulajdonságához hasonló gyermek a csoportban?

Pl. csiga (lassabb, mint a többi gyerek) gyík (mindig fürge) hangya (szorgalmas) stb.

Viszont amikor ezt a fajtáját játsszuk a gyerekekkel, nagyon fontos hangsúlyozni, hogy aki kicsit lassabban dolgozik, mint a többiek, attól ő nem rossz és nem szabad csúfolódnia sem, mert senki sem tökéletes, mindenkinek vannak jó és kevésbé jó tulajdonságai.

Szerda:

Feladat: Mesedramatizáció: A rút kiskacsa

- Olyan mese választása ajánlott, amelyben a szereplő valamilyen testi hibával rendelkezett, ami miatt nem barátkoztak vele, bár ő próbált beilleszkedni.
- A gyerekek ajánlásával és az óvónő irányításával kerüljön ki, ki- mit fog eljátszani.
- A mese karaktereinek megbeszélése

➤ *Egymás feltétel nélküli elfogadása, segítőkészre nevelés, empátia, türelem, egymás alaposabb megismerésére való törekvés, én megismerése, szókincs bővítés, kreativitás fejlesztés, önállóságra nevelés.*

A mese cselekménye:

Egy szép nyári napon kacsamama épp tojásokat költött. Egy nap aztán föl pattant az első tojáshéj, utána a második, s a többi. "Sip-sip!" - örültek meg a világnak a fiókák, s kigombolyodtak a tojásból. Az anya kinyújtotta a nyakát, és végignézett a kis seregen. Akkor vette észre, hogy a legnagyobb tojás még ott hever a fészekben. Mit tehetett, visszaült. Végre megpattant a nagy tojás héja. – Pip, pip! – sipogta a fióka, és kikászálódott a nagyvilágra. Milyen rút volt szegény, és milyen nagy!

Telt-múlt az idő. A szegény rút kiskacsát szünetlen csípték, rúgták, tépázták és csúfolták a többiek, nemcsak a kacsák, de még a tyúkok is. A saját testvérei is folyton gorombáskodtak vele. Még a szolgáló is rúgott rajta egyet, valahányszor etette az aprójószágot.

Egy nap aztán nem bírta tovább a szerencsétlen kiskacsa, nekifutott a világnak, és átröppent a kerítésen. A kerten túl, a bokrosban ijedten rebbentek szét közeledtére az apró madarak. „Még ők is megrémülnek tőlem, olyan rút vagyok” – gondolta a szegény kiskacsa, és lesütött szemmel haladt tovább. Így ért el egy sűrű nádasba, ahol vadkacsák tanyáztak. Meghúzódott a nád között, és elcsigázottan pihent egész éjszaka. Nagyon fájt a szíve.

Már két napja tanyázott ott, amikor egyszer csak durranást hallott.

Vadászat volt a vidéken; a vadászok körülcserkészték a nádat, néhányan meg lesből lőttek a víz fölé hajló füzek ágai közül.

A szegény kiskacsa iszonyúan megijedt, rémülten forgatta a fejét, s ép-pen a szárnya alá akarta dugni, amikor egy irdatlan nagy kutya termett előtte. Hosszan lógatta vörös nyelvét, rémítően villogtatta a szemét, az ínyét felhúzta; már-már fogai közé ragadta a kiskacsát. De aztán, mintha hirtelen mást gondolt volna, megfordult és otthagya.

– Ó, hála istennek! – lélegzett föl a kiskacsa. – Úgy látszik, olyan rút vagyok, hogy még a kutya is átall a fogai közé kapni.

Most már megnyugodott, nem moccan, míg a feje fölött sörét kaszálta a nádat, és lövések döreje verte föl a vidéket. Amikor elcsendesült a nádas, a kiskacsa útnak indult.

Estére elért egy rozzant kis parasztházikóhoz.

A rozoga házikóban egy öreganyó éldegélt kandúrjával meg tyúkjával.

A háznép csak reggel vette észre a kis jövevényt. A macska hangos dorombolással, a tyúk kárálással jelezte, hogy idegen van a házban. Nem nézték jó szemmel a kis vendéget, ezért a rút kiskacsa újra nekivágott a világnak.

Egyik este csodálatos színekben bukott le a nap, s a rózsás fényben egy sereg pompás, nagy madár szállt föl egy bokrosból. A kiskacsa még sohasem látott efféle madarakat. Ragyogó fehér volt a tolluk, a nyakuk karcsú és szépen ívelő, hattyúk voltak. Különös volt a hangjuk is, az is, ahogy meglendítették karcsú szárnyukat, és szálltak a hideg ég alól meleg ég alá, tengerek partjára. Magasan repültek, igen magasan, s a rút kiskacsát különös érzés járta át. Szédelegve forgott a vízben, nyakát nyújtogatta a pompás madarak után, s felrikoltott, de olyan furcsa hangon, hogy maga is megrémült tőle.

Aztán lehullott a hó, beköszöntött a hideg-hideg tél. A kiskacsának szakadatlanul úszkálnia kellett, hogy be ne fagyjon körülötte a víz. Nagyon sok ínség és nyomorúság jutott azon a kemény télen a szegény rút kiskacsának!

Aztán végre kisütött a jó meleg nap, pacsirta szántotta az eget, tavasz lett! A kiskacsa ott feküdt a nád között, ahol tanyát vert.

Egyszerre csak kiterjesztette a szárnyát, és suhogva fellendült a magasba, repült! Még magához sem tért, egy pompázó kertben találta magát, ahol almafák virultak, orgonabokrok illatoztak, s hosszú, zöld águkat kanyargó patak vize föléd nyújtották. Milyen szép, milyen üde volt itt a tavasz!

A vízre hajló ágak közül három gyönyörű hattyú siklott elő; hófehér tolluk halkán zizegett, s könnyedén ringatóztak a patakban. A rút kiskacsa tudta már a pompás madarak nevét, s most nagyon megsajdult a szíve.

– Leszállok közétek, királyi madarak! Azt se bánom, ha halálra vagdaltok, amiért ilyen rút létemre közétek merészkedtem! Azzal letelepedett a patak vizére, s a hattyúk felé úszott. Azok észrevették, és sietve siklottak elébe. – Csak öljetek meg! – mondta a szegény kiskacsa, és fejét a víztükörrre hajtotta. Mit pillantott meg a tiszta vízben? Nem a haj-dani idomtalan, szürke tollú, rút kiskacsa képét, hanem egy pompás, gyönyörei hattyúét – tulajdon képe mását. Hattyútársai körébe gyűltek, gyöngéden simogatták csőrükkel.

Gyerekek szaladtak a kertbe, morzsát meg búzát vetettek a vízbe, s a legkisebb így kiáltott fel:

– Nézzétek, új hattyú! – És a többiek vele örvendeztek: – Új hattyú érkezett! Tapsoltak, ugráltak örömükben, futottak apjukért, anyjukért, fehér kenyeret meg kalácsot szórtak a vízbe, és azt hajtogatták:

– Ez a legszebbik, ez az új. Olyan fiatal és olyan gyönyörűek a hófehér tollai!

És az öreg hattyúk fejet hajtottak a hajdani rút kiskacsa előtt.

Feladat: Kreativitás, finom- motorika

- Só gyurmából gömböt formázni, majd átalakítani gombócállattá.

➤ *A feladat során megfigyelhető a gyerekek finom- motorikája, az, hogy mennyire képesek apró részletek megformálására. Az érettségre utal az is, hogy a manuális tevékenység közben tud-e beszélgetni, vagy csak a mozgásra képes összpontosítani.*

Értékelés	
-	- felismerhetetlen formát alkot - nem módosít a gombócon
+ -	társáról másolva oldja meg a feladatot
+	önálló ötlet alapján dolgozik
++	ötletes állatot készít, olyat, amelyről még nem volt szó

Csütörtök:

- *Finom-motorika, Monotónia- tűrés, csoportban való együttműködés*

Téma: A baromfiudvarban

Fejlesztési feladat bemutatása:

- kisebbek:
 - Papírcsíkok kivágása
- nagyobbaknak:
 - Papírcsíkok feltekerése,
 - Állatformák alakítása a feltekert papírcsíkokból
 - Kollektív feladat: Kép komponálása

Fejlesztési cél	Differenciálás	Fejlesztési feladat
Finom-motorika fejlesztése	A tapasztaltabbak és a kevésbé tapasztaltak egyaránt komponálnak képet. A tapasztalatlanabbaknak több segítséget nyújtunk, az érdeklődési körükhöz igazodva tanácsot adunk, magyarázva bemutatjuk a lehetőségeket, de saját fantáziájára bízunk a választást.	Finom-motorika fejlesztése a ragasztási technikák által: apró elemekkel való munka.
Formaérvék fejlesztése	Mindenkinek	A tevékenység során különböző téri formákkal való megismerkedés
Türelem, koncentráció, kudarcűrő képesség, valamint a kitartás képesség- gének fejlesztése.	A gyerekek érdeklődési köréhez igazodó témaválasztás és a segítségadás módjának a gyerekek igényeihez való igazítása során a munkavégzésre való sarkallás, a munkavégzésben való kitartás erősítése a cél az egyéni bánásmódot igénylő gyerekeknél	Folyamatos motivációval, biztatással, szükség szerint pihentető mondókázással
Problémamegoldó képesség erősítése, fejlesztése.	Az egyéni bánásmódot igénylő gyerekek feladatmegoldását dicsérettel, kérdésekkel, buzdítással rávezetjük a megoldásra.	
Tiszta munka kialakítása.	A gyermekeket egyaránt figyelmeztetjük a megfelelő mennyiségű papír és ragasztó használatára.	Tiszta munka kialakítása a papír és a ragasztó helyes mennyiségi és helybeli alkalmazásával.
Képalakítás fejlesztése	A tapasztalatlanabb gyermekek felhasználhatnak a mozaik képalakításhoz csak papírgömböket. A tapasztaltabbak mind a két elemet felhasználják.	Rész-egész viszonyának megismerésével, gyakorlásával.
Fantázia, kreativitás fejlődésének elősegítése	A bizonytalan gyerekek ötleteinek megerősítése	Az alkotás közbeni önmegvalósítási törekvés erősítése

Péntek:

Feladat:

A gyerekek tevékenységek közül választhatnak, forgószínpadszerűen több dologgal is foglalkozhatnak egymás után.

- *A projektzáró foglalkozás elsődleges célja a gyerekek motiváltságának megfigyelése: érdeklődésük tárgya, kitartásuk. Az egyes csoportokban folyó játék során több képességcsoport is előtérbe kerülhet: kreativitás, kudarctűrő képesség.*

Megfigyelési szempontok:

- Ki mit választ?
- Mennyi ideig köti le?
- Ki az, akinek felétlenül fontos az óvodapedagógus irányítása?
- Ki az, aki nem tevékenysége választ, hanem társa, pedagógust?

Játéktevékenységek bemutatása:

Például:

1. Logikai játékok (puzzle, memórijáték):

Értékelés	
-	nem tud veszíteni, a kudarc letöri, megszakítja a tevékenységet
+	már az is pozitívan érdekelendő, hogy logikai játékok iránt érdeklődik
++	<ul style="list-style-type: none"> - élvezi a logikai játékokat - ok-okozati összefüggéseket keres - újabb szabályokat talál ki - a veszteség dühíti, beakarja bizonyítani, hogy képes nyerni - kitartóan játszik

2. Természeti vizsgálódás

- sétáról hozott állatok vizsgálata
- könyvekben keresgélés

Értékelés	
+	részt vesz a tevékenységben
++	<ul style="list-style-type: none"> - élvezi a játékokat, érdeklődik a természet iránt - a könyvet nemcsak nézegeti, de olvasni is tud belőle - kitartóan foglalkozik a témával - ok-okozati összefüggésekre keresi a választ - a témával kapcsolatos kérdéseket fogalmaz meg

A gyakorlatban megvalósult projekt vázlatos összefoglalója

<i>Időrend</i>	<i>Célok</i>	<i>Tartalmak, Tevékenységek</i>	<i>Módszerek</i>
Hétfő	A helyismeret, tájékozottság fokozása, ráhangolódás a témára	Állatok megfigyelése séta során Logikai játék: állatkereső Körjáték: Egyszer egy erdőben	Az óvodán kívüli tapasztalatok bevonása
Kedd	Beszédészlelés, auditív emlékezet, mondaalkotási készség, logikus gondolkodás ábrázoló kifejezőkészség, szociális készség felmérése, fejlesztése	Mesemondás: <i>Péter és a farkas</i> Mese befejezése a gyerekek fantáziája szerint Testséma ábrázolás Énkép fejlesztő játék	Az egyéni fejlettségi szintek optimális mozgósítása
Szerda	Egymás feltétel nélküli elfogadása, önkifejezés, kreativitás fejlesztése	Mesedramatizáció: A rút kiskacsa Kreatív tevékenység: Gyurma- Gombócállatok	A csapattudat kialakítása. Az egyéni fejlettségi szintek optimális mozgósítása
Csütörtök	Akarati- szociális készség, finom-motorika fejlesztése	Kézműves tevékenység. Téma: A baromfiudvarban (quilling technika segítségével)	Az állatok általánosított jegyének képi ábrázolása, a munkamegosztással való azonosulás
Péntek	A gyerekek motiváltságának, érdeklődési területének megfigyelése	Szabadon választható játéktevékenységek.	Egyéni fejlettségi szint mozgósítása

8. táblázat: A gyakorlatban megvalósult projekt vázlatos összefoglalója

A projekt gyakorlati alkalmazásának összefoglalója:

Munkánk ezen részében szeretnénk bemutatni a projekt óvodai témahéten belüli megvalósításának tapasztalatait, a tervezetben szereplő foglalkozások előnyét, javaslatokat, változtatásokat a gyakorlatban való életre hívás segítségéhez.

A témahét elején alkalmazhatunk projektlapokat is, melyre felkerülhetnek a témahétre tervezett tevékenységek jelképes formában, szimbólumok segítségével, melyet a gyerekekkel közösen készíthetünk. Előnye pedig abban rejlik, hogy a várható kihívásokra való ráhangolódást előkészíti, illetve kisebb csoportok alakítását is lehetővé teszi. Esetünkben egy Barátaink az állatok... című információhordozót készítettünk el a gyerekekkel közösen, mely a heti tevékenységeket jelölte és művészeti alkotás is egyben.

1. ábra: „Barátaink az állatok” projektlap (saját fotó)

A felfedezés, a tapasztalás egyik legfontosabb állomása az óvodai séta, kirándulás. A közvetlen tapasztalatszerzés, a séta alkalmat ad, hogy közelebb hozzuk a gyermekeket a természethez. Az óvodapedagógus játékkal és közvetlen megtapasztaltatással rávilágíthat az adott témára. Indulás előtt mindenképp érdemes ráhangolódni a sétára a témához kapcsolódó kiszámolók, mondókák, találós kérdések, népi mondókák segítségével. (Például: Falusi hangverseny című megzenésített vers elmondása, eléneklése, „Madarak voltunk...” kezdetű kiszámoló)

A séta során megfelelő területen a témához tartozó ismert játékokat is eljátszhatják a gyerekek (Körjáték: „Harapós kutya”, „Nyuszi ül a fűben”, „Kecske ment a kiskertbe”, „Ilyen cica mellett...”)

A módszertani tervezet megvalósítása során mindenképp figyelnie kell az óvodapedagógusnak a gyerekek természetes érdeklődésére. A megfigyelés viszont irányított.

A kirándulás során azt tapasztaltuk, hogy a felfedezés öröme, fokozott érdeklődés jellemzi a gyerekeket, az óvoda udvarán több élőlényrel is találkoztunk: katicabogár, giliszta, veréb, előbbi kettőt közelebről is szemügyre vettük, a megfigyelés és a beszélgetés után visszaengedtük ezeket az állatokat az élőhelyükre. Séta során találkoztunk háziállatokkal is: kutyával, cicával, egy ház kertjében tyúkokat is láttunk.

A visszacsatolás az óvodában történt. A projektben megjelölt logikai játék alkalmazásának előnye az élményszerűség, a problémahelyzet megoldása örömet ad a gyerekeknek. A papírállatkák megkeresése a játékoság elvét követve segíti a térbeli tájékozódó képesség fejlődését, csoportosításuk matematikai készségek szintjét emeli magasabb szintre.

A körjátékok alkalmazása során azt tapasztaltuk, hogy a gyerekek számára ezek olyan élményt nyújtanak, mely felszabadulttá teszi őket, megteremti a vidám hangulatot, az együttes játék pedig lehetőséget biztosít a gyerek közösségbe való beilleszkedésére.

2. ábra: Körjáték (saját fotó)

A mese segítségével nemcsak a művészeti nevelés, hanem a személyiségfejlődés is elősegíthető. Ennek alapfeltétele, hogy a történet cselekménye korosztálynak megfelelő legyen. Segítségével élményt szerezhetünk a gyerekek számára, s észrevétlenül fejleszthetjük az értelmi, érzelmi, szociális kompetenciákat.

A mese nemcsak a társadalom normáihoz való alkalmazkodásban segít, hanem az érzelmek feletti uralom és feladat-, illetve szabálytudat kialakulásában is, hiszen a gyerekek szívesen azonosulnak egy-egy szereplővel, magukénak vallják tulajdonságaikat, tetteiket, az ebből adódó lehetőség a más bőrébe bújás, vagyis a szerepjátékok pedig jó lehetőséget biztosítanak a különböző érzelmek, attitűdök értelmezésére.

A mese főszereplőjének lerajzolása a kreativitás, a gyermeki fantázia- és érzelmvilágának képi tükröződése is egyben. Emellett a feladat lehetőséget nyújt, hogy megfigyeljük a gyermek kezességét, a ceruzafogást, és a nyomatékot.

Az elkészült gyerekrajzok többségéről hiányoznak fontos testrészek, például: nyak, törzs, orr. Az efféle rajzok készítőivel érdemes további beszélgetést folytatni, mert ezek bizalmatlanságra, bizonytalanságra utaló jelek.

Megfigyelési szempont lehet, ha a gyerek a kért szereplő mellé még mást is rajzol, az egyik gyerekrajzon például fényforrást, azaz napocsát láthatunk, mely az optimizmus jele, az égen rózsaszín felhők úsznak, a színhasználat itt az ábrándok szimbóluma is lehet, a ház pedig az ego megnyilvánulása. Az említett rajzon Pétert a kislány zölddel ábrázolta, ez általában intenzív érzelmekre utal.

3. ábra:

Gyerekrajz (Saját fotó)

Érdemes tehát minden apró jelre odafigyelni: a gyerekrajz segítségével persze nem vonható le azonnali diagnózis a gyermek belső feszültségeit, zavarait illetően, további vizsgálódás indokolt, ha valami zavarót észlelünk.

A szociális készségek fejlesztésének kiváló alkalmi lehetnek a csoportos tevékenységek, ahol az együttműködés, a másokra való odafigyelés, az elfogadás képességeit sajátíthatják el. Ilyen a projektben szereplő *Ki vagyok én?* elnevezésű szerepjáték, mely során valaminek, valakinek a bőrébe bújhatnak, előnye, hogy játékos módon fejleszti az óvodások énképét.

A mesedramatizáció során olyan mesét válasszunk, melyet már korábbról jól ismernek a gyerekek, szociális készségfejlesztés szempontjából előnyös, ha a történet olyasvalakiról szól, akit mássága miatt kirekesztenek a közösség tagjai.

A mesék a mindennapi élet történéseiről, viszontagságairól, problémáiról, az emberi kapcsolatokról olyan tapasztalatokat közvetítenek, amelyek megszerzésére más élethelyzetben nem lenne lehetőség. (Szombathelyiné, 2012, 144.)

A mese megkönnyíti, természetessé teszi a gyermekek közösségbe való illeszkedését, nyitottá teszi a gyermeket a környezete, a társai iránt, az együtt átélt élmények közelebb hozzák egymáshoz a gyerekeket.

A kézműves, manuális tevékenységek során (gombóccálatok, quilling - baromfiudvar) leginkább a monotóriatűrés és a csoportban való együttműködés képességének fejlesztése kerül előtérbe, itt azonban fontos odafigyelni a motiválatlan, gyengébb képességű gyerekek differenciált bánásmódjára.

Figyelnünk kell azonban az életkori sajátosságokra, és e szerint szétválogatni a feladatokat, ezzel elkerülhetjük a kudarcélményt, ugyanis, ha egy gyerek számára túl nehéz, vagy túl könnyű feladatot kap, motiválatlan lesz a tevékenységvégzés során.

A projekt megvalósítása során azt tapasztaltuk, hogy a közös képkomponálás erősíti a „mi” tudatot, az együttes tevékenység pedig a csapatmunka szempontjából előnyös.

A feladat során megfigyelhető a gyerekek finommotorikája, az, hogy mennyire képesek apró részletek megformálására. Az érettségre utal az is, hogy a manuális tevékenység közben tud-e beszélgetni, vagy csak a mozgásra képes összpontosítani.

4. ábra: A gyerekek közös kép-komponálás közben (Saját fotó)

5. ábra: A kézműves tevékenység produktuma (Saját fotó)

A projektzáró tevékenységek közüli választás célja, hogy megfigyeljük a gyerekek érdeklődésének tárgyát, kitartásukat, motiváltságukat.

A projekt előnye, hogy szervesen kapcsolódik az óvodán kívüli világhoz, a gyerekek átélt vágyai, külső környezetből származó problémái a cél produktummá válásakor vissza is csatolódnak valamilyen formában. Viszont segítségével feloldható az óvodapedagógusok azon rejtett feszültsége, hogy egy adott témához, hogyan lehet minden tevékenységet vagy foglalkozást hozzárendelni.

A projekt alapú tevékenységek megvalósítása teret enged a természetes tanulásnak, lehetőséget ad az önálló, befelé figyelő, illetve a mikrocsoportokban történő egymástól tanulásnak. (Pálfi, 2012, 212.)

A témahét megtervezésének hátránya, hogy nagyfokú szervezést igényel, a kirándulások és séták előtt az óvodapedagógusnak be kell járnia a tervezett útvonalat, ki kell választania a gyermekek csoportösszetételének, életkorának megfelelő távolságot, fel kell derítenie a megfigyelni kívánt élőlények, járművek, épületek előfordulásának terepét, összegyűjteni a témához kapcsolódó, a gyerekek motiválására irányuló, szabadban és beltéren egyaránt eljátszható népi játékokat, mondókákat, találós kérdéseket.

A kézműves, manuális tevékenységek során külön kell válogatni a feladatokat, életkori sajátosságok szem előtt tartásával szétosztani azokat.

A projektet kettős vezetéssel- tehát, amikor mindkét pedagógus a csoportban van- célszerű irányítani: az egyik felnőtt a játékokat vezeti, míg a másik a megfigyeléseket rögzíti. A szerepek cserélődhetnek.

A vizsgálódásnak csak akkor van értelme, ha a későbbiekben fejlesztő munka is társul hozzá.

A megfigyelési módszer szabadon adaptálható bármely olyan témára, mely az óvodapedagógusok és a gyerekek érdeklődési körébe tartozik.

A fent felsorakoztatott játékok persze csak töredékei a vizsgált képességek fejlesztésére alkalmas eszközöknek. Előnyük, hogy játékos formájú kompetenciafejlesztő funkciójuk mellett észrevétlenül ágyazódnak be az óvodai élet mindennapjaiba, a gyerekek tevékenységeibe, a pedagógusok tehát kreatívan válogathatnak a képességfejlesztő játékok közül.

Összefoglalás

A fejlődés és fejlesztés kérdésköre, illetve az elért és meghaladott fejlettségi szint mérése, meghatározása mindig is vitatott kérdése volt a pszichológiának.

Minden gyerek sajátos módon növekedik, némelyek később érik el a fejlődési folyamat különböző állomásait, mások többletképességükkel emelkednek ki társaik közül.

A fejlődés folyamatának nyomon követésére tehát azért van szükség, mert ezáltal tetten érhetőek a meghatározott követelményszinttől való eltérések, illetve előrevetíthető a fejlesztés, felzárkóztatás igénye.

A szociális- érzelmi-akarati képességek fejlettségi szintjei óvodáskorban című szakdolgozat is arra hivatott, hogy megkísérelje bemutatni és összefoglalni a szakirodalom tükrében az óvodáskorú gyerekekre jellemző szociális magatartásokat, érzelmi, emocionális jellemzőket, illetve az ebben az életszakaszban leginkább domináns akarati képességek fejlettségi mutatóit.

A fejlődésbeli eltéréseket kis-, közép- és nagycsoportos korú óvodások körében végzett vizsgálat eredményeinek elemzése alapján próbáljuk bemutatni.

Az előző kutatásaink során megfigyelt gyerekeket ismét analízis alá vontunk és összehasonlítottuk a mért mutatókat, így munkánkból legvilágosabban az rajzolódik ki, hogy ugyanazon gyerekek fejlettségi szintjei hogyan változtak az idő előrehaladtával.

Összefoglalva a szociális fejlődés folyamatát, megállapíthatjuk, hogy a gyerekek énképe, önértékelése óvodáskor végéig változáson megy keresztül, ekkorra ugyanis új szociális magatartásokat, tapasztalatokat sajátítanak el, melyeket hasznosíthatnak a későbbiekben a társas kapcsolataik során.

Az érzelmi fejlődés folyamatát tekintve láthattuk, hogy a magasabb rendű érzelmek még 3-4 éves korban nincsenek elkülönülve egymástól, óvodáskor végére azonban differenciálódnak, tehát az erkölcsi, az esztétikai, és az intellektuális érzelmek megjelenésének és egymástól való elkülönülésének köszönhetően megfigyelhető az emóciók tartósságának növekedése, a labilitás és a polarizáltság csökkenése, az érzelmek feletti uralom fokozódása és azok akaratlagos szabályozása.

A vizsgálat arra is próbál rávilágítani, hogy a nagycsoportos óvodások már egyre inkább képesek belső feszültségeik kezelésére, mint fiatalabb társaik, hiszen ebben az életkorban az azonnali, impulzív cselekvést, reakciót, az indulatoktól vezérelt viselkedést felváltja az önuralom, az állhatatosság és a szabályokhoz, feladatokhoz való alkalmazkodás képességének kialakulása.

Munkánk végén a szakirodalom és a vizsgálat eredményeit figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy óvodáskorban a gyerekek szociális, érzelmi és akarati képességei fejlődésen mennek keresztül, hiszen iskoláskorra elsajátítják a hatékony és szituációnak megfelelő magatartásmintákat, valamint képesek lesznek érzelmeik viselkedéses megnyilvánulásainak korlátozására, illetve bizonyos szabályokhoz, feladatokhoz való alkalmazkodásra.

A kutatás arra is rávilágít, hogy előfordulhatnak bizonyos fejlődésbeli eltérések, melyeknek orvosolása még iskolába lépés előtt indokolt, a környezettel való összhang hiányában ugyanis a gyermek bizonytalanná, szorongóvá válhat, mely gátolhatja harmonikus fejlődését, magatartászavar kialakulásához vezethet.

A dolgozat végén szereplő témahét tervezete egy projekt, mely az átlagostól eltérő képességszint felmérésére és a felzárkóztatás lehetőségeinek bemutatására szolgál példaként.

A módszertani tervezet arra hivatott, hogy hangsúlyozza az egyéni fejlesztésre szoruló gyerekekkel való differenciált bánásmód fontosságát, a gyakorlatban való megvalósítás bökkenőit, bemutassa a fejlesztésre irányuló lehetőségeket.

Célunk hangsúlyozni, hogy az egészséges személyiségfejlődés kulcsa a részkompetenciák zavarainak időben való észrevételén, a felzárkóztatás, és tehetséggondozás minőségén múlik. Mindezek eredményessége a családi és az óvodai nevelés hatékonyságától egyformarészt függ, melyben felelőssége van szülőnek és pedagógusnak egyaránt.

Висновки

Круг питань про розвиток, про вимір ступеня досягнутого розвитку, його вирішення- завжди були спірним питанням психології.

Кожний дитини виростає індивідуальний методом. Одні пізніше досягають певного рівня в процесі розвитку інші талантом піднімаються вище своїх ровесників, важливо стежити за прогресом.

В роботі на тему *Рівні розвитку соціально-емоційних та вольових здібностей дітей дошкільного віку* спробую показати, і підсумувати в дзеркалі спеціальної літератури, характерну для дітей дошкільного віку соціальну поведінку, емоційну характеристику, а також показники розвитку найбільш домінантних вольових властивостей дітей цього віку.

Проаналізувавши результати досліджень проведених в попередніх роботах з результатами спостережень сьогодення яскраво вимальовується що рівень розвитку одних і тих же дітей змінюються з проходженням певного часу.

В кінці роботи, взявши до уваги рівень соціального розвитку, можемо сказати, що виховання в дитячих садках забезпечує дітям можливість здобути досвід нової соціальної поведінки, яких зможуть використати в ході наших майбутніх суспільних зв'язків.

Підсумувавши процес соціального розвитку, можемо сказати, що з сторони дітей дошкільного віку початкового етапу характерні спостереження і імітування, яке поступово переходить в співпрацю, коли сучасники вже рахуються суспільними партнерами.

Розглядаючи процес емоційного розвитку, бачемо, що в 3-4 річному віці ще не розділені одно від одного емоції більш високих порядків, проте вони на прикінці дошкільного віку диференціюються, тобто дякуючи появі відокремленню одно від одного етичних, естетичних і інтелектуальних емоцій- бачили зменшення лабільності, підвищення контролю над емоціями, їхнє вольове регулювання.

Робота освітлює той факт, коли рівень розвитку вольових властивостей поступово міняється до кінці дошкільного віку, раптові вчинки, реакції і поведінку заміняє самоконтроль, стійкість, утворення властивості пристосовуватися до правил і порядків дошкільного закладу.

В кінці роботи можемо встановити, що соціальні, емоційні і навчальні здібності дітей дошкільного віку проходять через чималий розвиток, адже до досягнення ними шкільного віку навчаться впливово, і відповідно до ситуації- зразку самоповедінки, а також зможуть обмежити вияви емоційної поведінки, пристосуватись до певних правил і завдань.

План теми тижня в кінці роботи- це проект який прикладом показує можливості розпізнання, розробка, рівня здібностей, що відрізняється від загального.

Методичний план підкреслює важливість диференційованого поводження з дітьми, які потребують індивідуального підходу, показує проблеми реалізації в практику, напрямку розвитку можливостей.

На всі ці наслідки впливає якість виховання і в сім'ї, і дитячому садку, де як батьки, так і вихователі мають однакову відповідальність.

Rezümé

A szociális- érzelmi-akarati képességek fejlettségi szintjei óvodáskorban című munka célja, hogy megkísérelje bemutatni az óvodáskorú, 3-6 éves gyerekekre jellemző szociális viselkedési formákat, emocionális sajátosságokat, illetve az akarati képességek fejlettségi mutatóit a feldolgozott szakirodalmi források és a felmérés adatainak tükrében. A dolgozat négy fejezetre épül, melyek közül az első szakasz a kisóvodás életkori jellemzőivel, a második rész a fejlettségi mutatók összefoglalásával foglalkozik a szakirodalmi forrásokra építkezve, a következő két egység pedig a gyakorlatban végzett vizsgálat eredményeit foglalja össze és mutatja be: azt a folyamatot vázolja fel, mely az óvodáskorúak szociális, érzelmi és akarati életén belül végbemegy.

Резюме

Мета Рівні розвитку соціально-емоційних та вольових здібностей дітей дошкільного віку роботи спробувати показати в 3-6 річних дітей дошкільного віку характерні соціальні форми поведінки, емоційні властивості, а також показники розвитку вольових властивостей в дзеркалі джерел спеціальної літератури. Робота складається з чотирьох розділів, з яких перший етап займається характеристикою дітей дошкільного віку, другий етап підсумуванням показників розвитку на основі джерел спеціальної літератури, а також, заглядаючи в перед- можливістю виконання досліджень в практиці. В кінці роботи можемо встановити, що соціальні, емоційні і навчальні здібності дітей дошкільного віку проходять через чималий розвиток.

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

1. ATKINSON- HILGARD: *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
2. BALOGH ÉVA: *Fejlődéslélektan. A megtermékenyüléstől az óvodáskor végéig*. Debrecen, DIDAKT KFT, 2005.
3. BERGHAUER-OLASZ EMŐKE: *Fejlődéslélektan I. (Jegyzet)*, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2013.
4. CLAUSS, G.- HIEBSCH, H.: *Gyermekpszichológia*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1978.
5. COLE, M.- COLE, S. R. : *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
6. EINON, D.: *Kreatív gyerek. A természetes tehetség felismerése és fejlesztése*. Alexandra Kiadó.
7. GERŐ ZSUZSA: *Érzelem, fantázia, gondolkodás óvodáskorban*. Flaccus Kiadó, 2003.
8. GONDA JUDIT. *Kerek-világ. Játékos óvodai projektek az átlagostól eltérő készség- és képességszint megismeréséhez*. Budapest, 2012.
9. HEGYI ILDIKÓ: *Fejlődési lépcsőfokok óvodáskorban*. Okker Oktatási Kiadó.
10. KELEMEN LAJOS: *Képességmérés az óvodában*. Poliprint Kiadó, 2001.
11. KEMÉNYNÉ DR. PÁLFFY KATALIN: *Bevezetés a pszichológiába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.
12. MÉREI FERENC. – V. BINÉT ÁGNES: *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.
13. MÖNKES, J. F.- KNOERS, A. M. P.: *Fejlődéslélektan. Pedagógiai pszichológia I*. Budapest, 1998.
14. N. KOLLÁR KATALIN- SZABÓ ÉVA: *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
15. OLÁH ATTILA: *Pszichológiai alapismeretek*. Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, Budapest, 2006.
16. PÁLFI SÁNDOR: *A kisgyermekkorú projektpedagógia gyakorlata*. In. : *Hét aranyalma. Módszertani gyűjtemény óvodapedagógusoknak*. Budapest, 2012, 195-214.
17. PIAGET, J.- INHELDER, B.: *Gyermeklélektan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
18. RÓKUSFALVI PÁL: *Az ember, fejlődése és fejlesztése. Enciklopédia dióhéjban*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001.
19. STÖCKERT KÁROLYNÉ: *A gyermekkép fogalma és értelmezése*. In. : *Tág a világ. Hasznos tudnivalók óvodáskorú gyermekekről. Háttérkalauz szülőknek, óvodapedagógusoknak*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004, 6-26 o.
20. STÖCKERT KÁROLYNÉ: *Személyiség-lélektan nevelőknek*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1999.
21. SZABÓ PÁL (Szerk.): *Iskolás lesz a gyermekünk. Felkészítés az iskolára*. Gondolat, Budapest, 1982.

22. SZOMBATHELYINÉ DR. NYITRAI ÁGNES: *A kompetenciák fejlődése, a fejlődés nyomon követésére és segítésére alkalmas módszerek az óvodában.* In. : *Hét aranyalma. Módszertani gyűjtemény óvodapedagógusoknak.* Budapest, 2012, 137-158.
23. TORDÁNÉ HAJABÁCS ILONA: *Nevelési alapismeretek a népi játék és kismesterségek oktatója tanfolyam hallgatói számára.* Hagyományok Háza, Népművészeti Módszertani Műhely, 2010.
24. VAJDA ZSUZSANNA: *A gyermek pszichológiai fejlődése.* Helikon Kiadó, 1999.
25. W. MIKÓ MAGDOLNA: *Gyermek az óvodáskor végén.* In. : *Tág a világ. Hasznos tudnivalók óvodáskorú gyermekekről. Háttérkalauz szülőknek, óvodapedagógusoknak.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004, 92-107 o.
26. ZSOLNAI ANIKÓ: *A szociális készségek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban.* Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi kar, PDF.
27. ZSOLNAI ANIKÓ: *A szociális készségek fejlesztése 4–8 éves korban.* Elérhető: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00104/2006-06-ta-Zsolnai-Szocialis.html>.
Letöltés ideje: 2016.02.10.
28. <http://www.google.hu/gwt/x?gl=HU&u=http://www.gyerekabc.hu/Az-ovodaskor-jellemzoi/erzelmi-es-akarati-elet-jellemzi-ovodas-korban.html&hl=hu-HU&ei=0RNIU5-AHsbT1QaQ-4DwDw&wsc=eb>
29. <http://www.google.hu/gwt/x?gl=HU&u=http://www.gyerekabc.hu/Az-ovodaskor-jellemzoi/az-ovodaskorrol-altalaban.html&hl=hu-HU&ei=0RNIU5-AHsbT1QaQ-4DwDw&wsc=eb>
30. <http://www.google.hu/gwt/x?gl=HU&u=http://www.gyerekabc.hu/Az-ovodaskor-jellemzoi/a-tarsas-kapcsolatok-fejledese-ovodas-korban.html&hl=hu-HU&ei=0RNIU5-AHsbT1QaQ-4DwDw&wsc=eb>
31. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00104/2006-06-ta-Zsolnai-Szocialis.html>
32. <http://felsofokon.hu/gyermekkor-kerdesei/2012/04/26/szocialis-erzelmi-akarati-kepessegek-fejlesztesenek-jatekai>

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Emlékezés különböző ingerekre	11
2. táblázat: Az értelmi fejlődés szakaszai.....	14
3. táblázat: A gyermeki szókincs nagysága	17
4. táblázat: A gyerekek énképének mutatói a 2014/2015-ös felmérés alapján.....	38
5. táblázat: A gyerekek énképének mutatói a 2015/2016-os felmérés alapján.....	39
6. táblázat: A gyerekek akarati képességeinek mutatói a 2014/2015-ös és a 2015/2016-os felmérés alapján	44
7. táblázat: A gyerekek érzelmi-hangulati jellemzői a 2014/2015-ös és a 2015/2016-os felmérés alapján.....	45
8. táblázat: A gyakorlatban megvalósult projekt vázlatos összefoglalója	59

Ábrák jegyzéke

1. ábra: „Barátaink az állatok” projektlap (saját fotó)	60
2. ábra: Körjáték (saját fotó).....	61
3. ábra: Gyerekrajz (saját fotó)	62
4. ábra: A gyerekek közös kép-komponálás közben (saját fotó).....	64
5. ábra: A kézműves tevékenység produktuma (saját fotó).....	64

Mellékletek

ANAMNÉZIS

1. *A gyermek neve:*

Beceneve:

Szüleinek életkora, foglalkozása:

Testvéreinek neme, életkora:

Hányadik a testvérsorban és hogyan éli ezt meg?

A család életkörülményei (családlátogatás során):

A kapott adatokból megtudhatjuk, hogy a vizsgált gyermek szükségletei (biológiai, pszichológiai egyaránt) hogyan, miként elégülnek ki a családban. A család szociális helyzete, életszínvonala, a gyermeknek intimzónája (van-e saját szobája, közös szoba esetén saját szekrénye, polca, játéka) jelzésértékűek a családlátogatás során. Amennyiben azt tapasztaljuk, hogy a gyermek biológiai, illetve biztonság szükséglete kielégítetlen, akkor veszélyeztetett gyermekkel állunk szemben. Ha a veszélyeztetettség nagy valószínűséggel fennáll, akkor jelezni kell a gyermekjóléti szolgálatnak.

A testvérek számából, életkorából kiderülhet az, hogy hogyan éli meg a testvérszerepet a vizsgált gyermek. A gyermek énképét, identitását, társaihoz való alkalmazkodását nagymértékben meghatározza a testvérszerep. (Lásd a szociális érettségnél az énképet!)

2. *A terhesség lefolyása:*

A gyermek születésének körülményei:

Születési súlya:

hossza:

A terhesség időszaka és a születés körülményei megmutathatják számunkra, hogy a gyermek idegrendszerének érési folyamatait megzavarhatta-e valamilyen nem kívánt hatás.

Ha a gyermeket motoros nyugtalanság, szórt figyelem, alacsony frusztrációs tolerancia jellemzi általában (MCD, POS), akkor okként meghúzódhat a háttérben valamilyen fent keresett kedvezőtlen hatás. (Jelentőségét lásd az akarati élet fejlettségének mérésénél!)

3. *Szeret-e mozogni?*

Mikor indult el?

Lépcsőn biztonsággal közlekedik-e?

4. *Mikor kezdett el beszélni?*

5. *Jelenleg hogyan beszél? (szavakban, mondatokban)*

Szereti-e a mesét?

Mi a kedvenc meséje (videón, vagy mesekönyvben)?

A mozgás és a beszéd fejlődése jól nyomon követhető a csecsemő– és a kisgyermekkorban. (A járás 1 éves korban jelenik meg, 3 éves korra jellemző a váltott lábú lépcsőzés. Másfél éves gyermekekre már jellemző, hogy szavakat, egyszerű mondatokat mond. Óvoda érettségi jel pedig, ha ki tudja fejezni gondolatait, szükségleteit.) A fenti adatokból megtudhatjuk, volt-e jelentős lemaradása a gyermeknek ezekben a funkciókban, pl. megkésett beszédfejlődés, vagy akár fogyatékosagra utaló jel.

6. *Kedvenc ételei?*

Mit nem szeret?

Milyen evőeszközt használ?

Önállóan étkezik-e?

7. *Alvása mennyire volt nyugodt csecsemőkorban?*

Korához képest eleget aludt-e?

Hogyan altatták?

Jelenlegi alvási szokásai (cumi, simogatás, ringatás, stb.)?

Jelenleg hogyan alszik? (nyugodtan, nyugtalanul, könnyen elalszik, nehezen alszik el, alvás közben felriad, nehezen ébreszthető, stb.)

Hol alszik? (saját ágyában, külön szobában, szülőkkel együtt)

Délután szokott-e aludni, pihenni?

Szobatisztasága megbízható-e (teljesen szobatiszta, alváskor sűrűn bepisil, csak éjszakai alváskor pisil be hetente kétszer, jellemző rá a beszélés)?

Mikor alakult ki a szobatisztasága?

Az 5-6- os pontokban mérhetjük fel a gyermek önszabályozó funkcióinak alakulását. Nagyon fontos a táplálkozás, alvás és szobatisztaság funkcióinak megfelelő alakulása, mert ez rejti magában azt, hogy a gyermek mennyire lesz képes a belső feszültségeinek szabályozására. A gyermeknevelés egyik legnagyobb problematikája, hogy a gyermeket miként tanítsuk meg a belső feszültségeinek kezelésére (szükségleteinek késleltetése, kudarcokkal való szembesülés, érzelmek feletti uralom, monotóniatűrés, szabályok betartása, figyelem összpontosítás, egy szóval frusztrációs tolerancia– lásd az akarati élet mérését). A vizsgált biológiai szükségletek szabályozásának alakulása megmutatja számunkra, hogy a gyermek frusztrációs toleranciája miként alakítható. Ha pl. a gyermek táplálkozásának a napi ritmusa nem alakult ki megfelelően, s

ugyanaz az alvására is igaz (vegetatív idegrendszer biológiai ritmusa sem kialakult), akkor általában egy nyugtalan, alacsony tűrőképességű gyermekkel van dolgunk. Legfontosabb teendő a ritmus kiépítése ilyenkor.

A szobatisztaság zavara esetén fontos különbséget tennünk az enurézis (bevizelés) és az enkoprézis (beszékelés) között. Óvodaérettségnek a nappali szobatisztaságot tartjuk. Nappali beszékelésnél és bevizelésnél (ha szinte minden nap előfordul, illetve már kialakult szobatisztaságból esett vissza) mindenképpen szakemberhez kell küldeni a gyermeket. Alvás alatt előforduló enurézis esetében a szakirodalom azt vallja, hogy öt éves korig (az idegrendszer erőteljes érési folyamatainak beindulásáig) nem kóros. Valóban elég magas százalékban találkozhatunk az éjszakai ágybavizeléssel óvodáskorú gyermekek esetében (15-20 %).

8. Van-e állandó betegsége?

Betegségre hajlamos-e?

Van-e érzékszervi, mozgásszervi sérülése, elváltozása? (lúdtalp, gerincferdülés, csökkenlátás, kancsalság, nagyothallás, stb.)

Érte-e valamilyen baleset, sérülés?

Hajlamos-e lázra, lázgörcsre?

Van-e valamilyen érzékenysége, allergiája?

Állt-e már valamilyen kórházi kezelés alatt? Ha igen hogyan élte meg?

A gyermek eddigi betegségei, mássága egészségi állapotát illetően, betegségre való hajlamossága, kórházi kezelése, stb. mind azt mutatják meg, hogy a gyermek átélte-e valamilyen formában szeparációs szorongást (akár a szülői aggodalomból kifolyólag, akár a szülőtől való elszakadás miatt), vagy megjelenik-e a gyermek énképében egyfajta betegszerep. Mindezek természetesen (s a szülő állandó féltése is) hátráltatják, illetve meghatározzák a gyermek óvodai beszoktatását. Ugyanakkor fontos információkat gyűjthetünk arra vonatkozóan is, hogy a gyermek betegségére utaló megnyilvánulásait időben észlelni tudjuk, pl. lázgörcs, a heveny allergiás reakció megelőzése életbevágó lehet.

9. Kivel játszik? (egyedül, gyerekekkel, felnőttekkel stb.)?

10. Mennyi ideig képes játszani?

Mi a kedvenc játéka?

Társaságban feloldódik-e, vagy visszahúzódó?

Szívesen barátkozik gyerekekkel?

Felnőttekkel?

Mikor szokott a gyerek indulatos, dühös lenni? Hogyan nyilvánul ez meg?

Hogyan nyugtatható meg ilyenkor?

Volt-e bölcsődés? Ha igen, akkor hogy történt a beszoktatás?

Mit gondol, hogyan alakul a gyermeke óvodai beszoktatása?

A gyermeknek vannak-e félelmei? Ha van, mi az? (sötétség, zaj, jármű, kutya, dörgés, villámlás, más állat, egyedüllét, felnőttek, gyerekek stb.)

A fent megjelölt szempontok tulajdonképpen a gyermek óvodai beszoktatásának a bejósolását célozzák meg. A szülők őszinte válaszából megtudhatjuk, hogy milyen gondok adódhatnak a beszoktatásnál, s ezekre megfelelően tudunk-e készülni. A családi események, változások tükrében is azt kutatjuk, hogy a gyermek átélt-e szeparációs szorongást valamilyen szinten, s ez hogyan érintheti az óvodai beilleszkedését.

A fentiekben bemutatott anamnézis szükség szerint bővíthető. Nagyon fontos, hogy az anamnézis beszélgetés jellegű legyen, és ne kikerdezésnek tűnjön. Tehát a szülő érezze a természetes érdeklődést, amit irántuk tanúsítunk. Érdemes a kérdésekre kapott válaszokat csak címszavakban, utalásszerűen feljegyezni, s csak utólag rekonstruálni azokat a fejlesztési naplóban. Ezzel is a beszélgetés gördülékenységét biztosítjuk.

SZOCIÁLIS-ÉRZELMI-AKARATI KÉPESSÉGEK

FEJLETTSÉGI SZINTJEI

I. Énkép

1. A gyerek önmagát bizonyos tevékenységekben pl. rajzolás, éneklés, mozgás, kézügyesség, versenyjátékok stb.

alulértékeli

fölülértékeli

reálisan értékeli

2. Nemének elfogadása (nemi identifikáció)

- Nemét elfogadja, és annak megfelelően viselkedik
- Nemével azonosul, de mégis jellemző rá, hogy másik neművel barátkozik.
- Nemét elfogadja, de mégis a másik nemre jellemző megnyilvánulásai vannak pl. egyes érzelmi megnyilvánulások, agresszió jellege, öltözködése, hajviselete, szerepjátékának témái, stb.
- Nemét nem fogadja el, inkább a másik nemmel azonosul, pl. a szülők kislányukat fiúként, vagy kisfiúkat lányként nevelik, a gyermek még négy évesen sincs tisztában nemével, vagy éppen ellenkező neműnek tartja magát.

3. Fizikai külső elfogadása

a., Fizikai külsejét elfogadja

b., Fizikai külsejében az alábbiak zavarják:

(pl. testi hiba, fogyatékoság, stb.)

c., Fizikai külseje alapján önmagát (csúnyának, ügyetlennek, gyengének, stb.) tartja.

Mindez viselkedésében (félrehúzódsban, gátlásosságban, bizonytalanságban, szorongásban, agresszióban stb.)nyilvánul meg

4. Önállóság, önkiszolgálás

- Segítségre szorul, és igényli a segítséget.
- Segítségre szorul, de nem igényli a segítséget.
- Önállósága életkorának megfelelő.

- Életkorához képest önállóbb: igényes, pontos, ellenőrzi tevékenységeit, segít másoknak.

Értékelés: Bejelöljük a gyermekekre illő meghatározást, s megpróbáljuk értelmezni.

II. Társas kapcsolatokban megnyilvánuló szerepvállalás

1. A csoportos tevékenységekben általában az alábbi szerep- megnyilvánulásokban vesz részt:

- kezdeményező
- ötletadó
- csoport normáit hangsúlyozó
- végrehajtó
- vezető szerep
- csendes megfigyelő
-

2. Csoportokban betöltött egyéb szerep:

- az erős (fiúknál)
- a szép (lányoknál)
- fontoskodó, intézkedő
- szabálybetartó, felügyelő
- lassú, ügyetlen (pl. akadályversenyekben)
- bohóckodó
- romboló, agresszív
- bűnbak
- előítélet áldozata (pl. fogyatékosága, magatartása, gondozatlansága, származása, stb.)
.....miatt csúfolják

3. Társas kapcsolati jellemzők

- nincs barátja, magányos, felnőtt közelségét sem keresi, szorongása érzékelhető
- nincs barátja, magányos, felnőtt közelségét nem keresi, szorongása nem érzékelhető
- nincs barátja, magányos, felnőtt közelségét keresi,
- nincs barátja, magányos, gyermek (ek) közelségét keresi, kezdeményezését azonban elutasítják
- szimbiotikus kötődésű egy társal (a társ hiányzása szorongást vált ki)

- több felszínes kapcsolata van,
- 3–4–5 tagú közösség állandó tagja,
- kiterjedt, tartalmas kapcsolata van a gyerekekkel,

Értékelés: Bejelöljük a gyermekre illő meghatározást, s megpróbáljuk értelmezni.

A gyermek énképe, önértékelése, – melyet a fizikai külső, a gyermek tevékenységeinek sikeressége, valamint a társas kapcsolatok határoznak – jelenti a személyiség fejlődésének és fejlesztésének motorját. A személyiség legfőbb funkciója a szükségletek önszabályozott módon való kielégítése a környezet elvárásaival való összhang biztosításával. Ha a környezet bármilyen téren elégedetlen a gyermekkel, akkor a gyermek bizonytalanná, szorongóvá válhat, mely gátolhatja a gyermek harmonikus fejlődését, magatartászavar kialakulásához vezethet.

III. Akarati fejlettség jellemzői

Frusztrációs tolerancia. (A legjellemzőbbet jelöljük meg, s csak egyet az értékelés miatt.)

1. Akadályoztatás esetén:
 1. tárgyak vagy személyek elleni agresszióban tör ki
 2. indulatos, főként kikiabálja feszültségét
 3. regresszív
 4. feladja
 5. kitartó
2. Kudarccal elviselése, szembesülés:
 1. agressziót vált ki
 2. dacot vált ki
 3. elsírja magát, elkeseredik
 4. felhagy a tevékenységgel
 5. újra próbálkozik
3. Monotóniatűrés, kitartás:
 1. nem bír a tevékenységben maradni
 2. rövid ideig képes kibírni az unalmas helyzetet
 3. átlagos ideig marad a helyzetben
 4. a feladat végrehajtása előtt adja fel

5. a feladat végzéséig bírja
4. Késleltetés képessége:
 1. szükségleteit, vágyait képtelen késleltetni
 2. szükségleteit, vágyait rövid ideig képes késleltetni
 3. szükségleteit, vágyait átlagos ideig képes késleltetni
 4. szükségleteit, vágyait megfelelő ideig képes késleltetni
 5. tartós ideig képes a késleltetésre
5. Konfliktusmegoldás:
 1. agresszív lesz
 2. indulatkitörés, dac jellemzi, de nem agresszív
 3. visszavonul, szándékát feladja, esetleg elsírja magát (regresszió)
 4. kivárással érvényesíti akaratát, kerüli a nyílt összeütközést, esetleg bevonja a konfliktuskezelésbe a felnőttest
 5. kompromisszumra képes
6. Feladattudat
 1. Kapkodó, szétszórt
 2. Többszöri utasításismétlésre van szüksége, nagy erőfeszítéssel végzi
 3. Figyelme többször elkalandozik, de visszaterelhető a feladathoz
 4. összpontosítva dolgozik, kevés külső motiválással
 5. önmagának felállított feladatot véghez viszi
7. Szabálytudat:
 1. nem érti meg
 2. nehezen érti meg
 3. megérti, de nehezen fogadja el, változtatni szeretne
 4. megérti, könnyen el is fogadja
 5. elfogadtatja másokkal
8. Közösséghez, társakhoz való alkalmazkodóképesség:
 1. öntörvényű, esetleg durva, agresszív
 2. közömbös, érzéketlen
 3. könnyen befolyásolható, túl alkalmazkodó
 4. segítőkész
 5. segítőkész, törekszik elfogadtatni másokkal is az alkalmazkodást

9. Siker esetén:

1. nem érzékeli a sikert
2. érzékeli a sikert, de nem mutat örömet
3. örül, de nem folytatja a tevékenységet
4. örül, serkentő, készítő állapotba kerül, ismétli a tevékenységet, feladatot
5. magabiztossá válik, mely későbbi feladataiban is megmutatkozik

10. Önuralom:

1. nem tud uralkodni érzelmein semmilyen helyzetben
2. bizonyos helyzetben képes az önuralomra, de érzelmei uralkodóak és szélsőségesek
3. önuralma egyre több helyzetben megnyilvánul, életkori sajátosságainak megfelelő
4. önuralma fejlettebb hasonló korú társainál
5. szélsőséges érzelmeket kiváltó helyzetben is képes az önuralomra, pl. sírás helyett csak szipog, „gombóc van a torkán”, stb.

Értékelés:

A gyermekekre vonatkozó sorszámot bekarikázzuk, összeadjuk a számokat és elosztjuk a kérdések számával (10), tehát átlagolunk. A 2,5–3,5 jelenti az átlagost középsős csoportosnál, (kis csoportoknál nem mérünk), nagy csoportosnál elvárható a 3–as feletti érték. Értelemszerűen az ez alatti érték átlag alatti frusztrációs toleranciát jelent, ami a fejlesztés szükségességére hívja fel a figyelmünket.

A frusztrációs tolerancia (feszültség elviselésének képessége) alakítása, fejlesztése a nevelés kulcskérdése, az iskolaérettség legfontosabb mutatója. A gyermekeknek, de gyakran a felnőtteknek is nehéz megbirkózniuk a bennük keletkezett pszichés feszültséggel, pl. a temperamentumos szülőknek tanácsolják, hogy indulatkitöréseit tízig számolással próbálja megakadályozni, stb. A gyermeki idegrendszer természetesen jóval kialakultabb, éretlenebb a felnőtténél, ezért a gyerekek esetében életkori sajátosként találkozunk a feszültség levezetésének agresszív (sírás, helyzetből való kilépés) formájával. Középsős és nagycsoportos gyerekeknél az idegrendszer érési folyamatainak köszönhetően (főként a hirtelen nyúlás fázisait követően) a gátló folyamatok egyensúlyba kerülnek az idegrendszer serkentő, izgalmi folyamataival, az érzelmeke feletti önuralom, a feladattudat, a kitartás, a késleltetés képessége, stb. lényeges fejlődésen megy át rövid idő alatt. Azoknál a gyermekeknél, akiknek idegrendszere

később indul érésnek, (pl. MCD-s, túl mozgékony, testi fejlődésben elmaradott gyermek), azt tapasztaljuk, hogy frusztrációs toleranciájuk elmarad az átlagostól. A fenti mérésből egy általános képet kaphatunk

Érzelmi- hangulati jellemzők

1. Általános érzelmi állapota: -lehangolt
-szorongó, félénk
-szorongásából, félénkségéből könnyen kibillenthető
-robbanékony, indulatos
-kiegyensúlyozott, vidám

Képet kaphatunk a gyermek érzelemládjának élmény háttéréről, ha ezt a kérdést az anamnézis és a családrájk összefüggésében válaszoljuk meg. Leginkább a gyermekkori depresszió és a szorongás jegyeire figyelhetünk fel a kérdés által.

2. Temperamentuma:
-lassú –nyugodt
-élénk–kiegyensúlyozott
-robbanékony–gyors

A temperamentum az érzelmi reakciók gyors-lassú, erős-gyenge és rövid-tartós idejű lefolyásának jellemzőit foglalja magába. Ennek ismerete a gyermekhez való alkalmazkodást és az elvárások meghatározását segíti, pl. egy lobbanékony természetű gyermek frusztrációit inkább igyekszem megelőzni, s nem támasztok vele szemben olyan elvárást, hogy önuralmát rövid időn belül magas szintre tökéletesítse. A temperamentum ismerete segíthet bennünket még a mélyebb gyermekismeret megvalósításában is, pl. a lassú, nyugodt gyermek nem jelent, motiválatlan, érdeklődés nélküli gyermeket.

3. Érdeklődése
Érdeklődésének területei:
Érdeklődése kortársaihoz képest

1. rövid ideig áll fenn
2. átlagos ideig tart
3. kitartó

Az érdeklődés sokszínűsége és tartóssága a világ felfedezésének és meghódításának a vágyát is jelenti a gyermekben. Iskolaérettségi jel!